

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Turnšek

Stereotip "slovenske matere" v Zasavju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Turnšek

Mentorica: doc. dr. Ksenija Šabec

Stereotip "slovenske matere" v Zasavju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila vsem, ki so mi kakorkoli pomagali pri pisanju diplomske naloge. Zahvala gre vsem udeležencem fokusnih skupin, ki so si vzeli čas in prispevali svoje izkušnje. Zahvala gre babici, očetu in sestri za pomoč pri formiranju in organiziranju fokusnih skupin. Zahvala gre moji materi in vsem ostalim materam za inspiracijo za samo temo diplomske naloge. Zahvala gre tudi Zasavskemu muzeju Trbovlje za pomoč pri zbiranju gradiva o Zasavju in njegovemu razvoju. Vsem družinskim članom, fantu in prijateljem za podporo in spodbudo pri pisanju. Ter mentorici Kseniji Šabec za pomoč in strokovno podporo pri pisanju.

Stereotip "slovenske matere" v Zasavju

"Slovenska mati" je v slovenski literaturi in kulturi večkrat omenjena, poglobljenih analiz pa ni prav dosti. Kot nacionalni simbol slovenske kulture je lastno mater Cankar ovekovečil v svojih delih. Njena podoba, njene lastnosti, vrednote in vrline so postale sinonim "slovenske matere". Njena podoba je postala stereotipna. Stereotipi pa so mikroideologije, ki se jim v vsakdanjem življenju ni moč izogniti. Največ stereotipov se navezuje na kategorije, kot so religija, spol, rasna pripadnost ter družbeni položaj. Pri materah je tako pomemben predvsem spolni stereotip in spolne vloge, ki se mu s tem pripisujejo. Pa vendar, ali ostaja ta stereotip enak, je večer? Ali pa se spreminja z duhom časa, preko generacij? V Zasavju obstaja lastna različica "slovenske matere" – Ana Dimnik. Njeno življenje in delo je vplivalo tako na kulturno kot tudi na družbeno in politično življenje v Zasavju. Postala je neke vrste zasavska ikona, ki jo je mogoče primerjati s stereotipom »slovenske matere«. Z metodo fokusnih skupin treh zasavskih generacij sem poskušala v diplomskem delu pridobiti odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja.

Ključne besede: mati, stereotip, predsodek, spolne vloge, Cankarjanska mati, fokusne skupine.

Stereotype of a "Slovene mother" in Zasavje

We can find, that the "Slovene mother" is often mentioned in Slovene literature and culture, but her construct has not yet been researched more thoroughly. Her place as a national symbol of Slovene culture has been cemented through the works of Ivan Cankar, where he praised his own mother. Her figure, her qualities, values and virtues have become a synonym for a "Slovene mother". Her figure has become a stereotype. Stereotypes are microideologies that we cannot escape in our everyday life. The majority of stereotypes derive from categories as religion, gender, race and social status. When we talk about mothers, the most important stereotype is about gender and gender roles, that accompany it. But, does a stereotype have an end? Or does it change with the zeitgeist, through generations? Here, in Zasavje we have our own version of a "Slovene mother" – Ana Dimnik. Her life and work has had a strong impact on cultural, social and political life in Zasavje. She has become an icon for generations to come. But, can we compare the two? With a little help from focus groups of three generations I will try to answer the questions that rise on this topic and learn a little more about the "Slovene mother".

Key words: mother, stereotype, prejudice, gender role, Cankar's mother, focus groups.

KAZALO

1 UVOD.....	7
2 TEORETIČNI DEL.....	8
2.1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE	8
2.2 CILJI IN STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	8
2.3 TEORIJE PREDSDOKOV IN STEREOTIPOV	9
2.4 KONSTRUKT CANKARJANSKE MATERE.....	14
2.5 ŽENSKA VLOGA – ENAKOPRAVNOST V DRUŽBI.....	15
3 EMPIRIČNI DEL.....	16
3.1 METODE DE LA.....	16
3.2 ZGODOVINSKI ORIS ZASAVJA	19
3.3 SPECIFIKE ZASAVJA.....	21
3.3.1 RUDNIŠKA STANOVANJSKA NASELJA.....	21
3.3.2 GOSTILNE.....	23
3.3.3 SLOVENSKA MATI – ANA DIMNIK	24
3.4 FOKUSNE SKUPINE – ANALIZA.....	25
3.4.1 LASTNOSTI "SLOVENSKE MATERE"	27
3.4.2 PORTRETI MATER UDELEŽENCEV	28
3.4.3 OSEBNE LASTNOSTI	29
3.4.4 VREDNOTE MATER	31
3.4.5 AKTUALNOST LASTNOSTI STEREOTIPA CANKARJANSKE MATERE.....	32
3.4.6 ZASAVSKA RAZLIČICA "SLOVENSKE MATERE"	33
3.4.7 KLJUČNE SPREMEMBE	33
4 ZAKLJUČEK.....	34
5 LITERATURA	37
PRILOGE.....	39
PRILOGA A: FOKUSNA SKUPINA – SREDNJEŠOLCI.....	39
PRILOGA B: FOKUSNA SKUPINA – ODRASLI	43
PRILOGA C: FOKUSNA SKUPINA – UPOKOJENCI.....	50

KAZALO SLIK

Slika 3.1 : Terezija rov danes	20
Slika 3.2 : Kip pri vhodu v 4. dritl - virtualni muzej rudarstva	20
Slika 3.3 : Rudarsko naselje na Tereziji danes.....	21
Slika 3.4 : Kolonija Njiva danes	22
Slika 3.5 : Gostilna Dimnik okoli leta 1935.....	23
Slika 3.6 : Gostilna Dimnik danes	23
Slika 3.7 : Portret Ane Dimnik	24

1 UVOD

"Materina ljubezen je prepričanje, da so vse njene gosi labodi. To je edini način, da vlije pogum otrokom, ki so prepričani, da so grdi rački." (Brown 1994, 17)

Izbrati temo za pisanje diplomske naloge je samo po sebi težka naloga. Tema, ki si jo izbereš, ti mora biti vsaj malo blizu, do neke mere te mora zanimati, da se pri pisanju ne zatika preveč, na razpolago mora biti dovolj literature in še bi lahko naštevala.

Tako sem dolgo razmišljala o tem, kaj bi bilo primerno. Že od malih nog pa so mi bili zanimivi odnosi med ljudmi in kako so si ti različni. Na primer odnos med starši in otroci, pa odnos med starimi starši in njihovimi otroci. Ter tudi to, kako se ljudje v enakih vlogah drugače vedejo, na primer kako je en starejši brat drugačen od drugega in podobno. Vedno pa so mi bili zanimivi odnosi in razlike med njimi, še zlasti odnosi med mojo mati in babi, mati moje babice in babico ter mano in mojo sestro z najino materjo. Tako različne, vendar na nek čuden način tako podobne. Ko pa sem to začela primerjati še po drugih družinskih drevesih, mi je postalo še posebej zanimivo. Zato sem se odločila, da se nekoliko bolj poglobim v svet stereotipov ter začnem tu iskati korenine teh razlik in podobnosti. Ko omenimo besedno zvezo "slovenska mati", se kot na nacionalni simbol spomnimo Cankarjeve matere. Njene lastnosti, njene značilnosti, njene vrednote so postale pravi prototip t.i. »Cankarjanske« oziroma "slovenske matere". Tako sem si za izhodišče izbrala ravno njo. Ker pa se bom v svojem praktičnem delu posvetila zasavskemu področju in kulturi, sem poiskala tudi zasavsko različico "slovenske matere". To pa predstavlja Ana Dimnik.

Pisanje teoretičnega dela diplomske naloge bo temeljilo na sistematični analizi in interpretaciji primarnih in sekundarnih pisnih virov. Pisne vire bodo zajemala dela tako domačih kot tujih avtorjev. To bodo strokovna literatura in članki dostopni tudi na internetu. Empirični del diplomske naloge bo temeljil na metodi fokusnih skupin. Ker bom preučevala, kako se je percepcija "slovenske matere" v Zasavju skozi generacije spreminjala, so bile fokusne skupine najustreznejša metoda za pridobivanje relevantnih informacij značilnih za posamezno generacijo. Za raziskovanje sem si izbrala tri generacije, srednješolce, odrasle in upokojujence. Te tri generacije so po mojem mnenju najustreznejše, saj se bodo glede na razliko v starosti najlepše prikazale razlike v percepcijah generacij. Potrudila sem se tudi, da so bile fokusne skupine spolno enakomerno porazdeljene.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

V diplomskem delu me bo zanimalo, če je v Zasavju danes še prisoten stereotip "slovenske matere", ki ga poseblja t.i. Cankarjanska mati. Poleg tega pa me bo še zanimalo, kako se percepcija matere v Zasavju skozi generacije spreminja. Temu primerno se moje raziskovalno vprašanje glasi:

Koliko, če sploh, je danes še prisoten stereotip "slovenske matere" in kako ter v kolikšni meri se spreminjajo percepcije slovenske matere v zaznavah različnih generacij v Zasavju?

2.2 CILJI IN STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Osnovni namen je na podlagi analize stereotipa "slovenske matere kot Cankarjanske matere", ki je verjetno najbolj prisoten stereotip matere v slovenski družbi, ugotoviti, v kolikšni meri, če sploh, je ta stereotip danes aktualen in prisoten v izbranem lokalnem okolju. Obenem želim ugotoviti, kakšne so percepcije "slovenske matere" v Zasavju ter kako se te med generacijami razlikujejo. Stereotip Cankarjanske oziroma slovenske matere predstavlja požrtvovalno mater, ki kljubuje vsem življenjskim težavam in se brezpogojno žrtvuje za svoje otroke. To spremlja uničujoč odnos z njenim partnerjem, ki je odsoten, mati pa je zelo ambiciozna pri vzgoji in izpolnjevanju želja svojih otrok. Stereotip Cankarjanske matere je trpeč ženski lik, njena identiteta pa krhka in negotova, spremljajo jo še lastnosti, kot so sočutje, zvestoba, krščanska ponižnost in dobrota.

Strukturno je diplomska naloga sestavljena iz dveh delov: teoretičnega in empiričnega. Ta dva pa se delita še naprej. V teoretičnem delu si bom postavila izhodišča za raziskovanje. In sicer se bom ukvarjala s teorijami predsodkov in stereotipov, kjer bom lahko videla kakšno vlogo igrajo v vsakdanjem življenju ter kako vplivajo na spol in spolne vloge. Naslednje podpoglavje je "Konstrukt Cankarjanske matere", kjer bom podrobneje opisala kakšen je ta konstrukt ter kako je postal neke vrste sinonim "slovenske matere". Pomemben del diplomske naloge je tudi vloga ženske in njena enakopravnost v družbi, saj smo bili v 20.stoletju priča velikim spremembam na tem področju in me zanima, kako so te vplivale na percepcijo matere. Pri empiričnem delu se bom najprej posvetila metodi, ki jo bom uporabila pri raziskovanju – fokusnim skupinam. Ker sem se osredotočila na območje Zasavja, je prav, da se pove tudi nekaj o njegovi zgodovini, okoliščinah nastanka in razvoja. Tako sledi poglavje "Zgodovinski oris

Zasavja". Da ne bi bilo to poglavje predolgo sem dodala še poglavje, kjer bom pisala le o specifikah značilnih za to območje, torej "Specifike Zasavja". To poglavje sem razdelila na tri podpoglavja, vsako od teh treh zajema eno značilnost, ki je pomagala oblikovati zasavsko družbeno, kulturno in politično življenje. Sledi poglavje "Fokusne skupine – analiza", kjer bom predstavila kako je potekalo raziskovanje s pomočjo fokusnih skupin, ter kakšni so rezultati po posameznih vprašanjih.

2.3 TEORIJE PREDSDOKOV IN STEREOTIPOV

Pri teorijah stereotipov in predsodkov se bom najprej ustavila pri splošnih definicijah, nato pa se osredotočila na stereotipe in predsodke, ki so pomembni za namene mojega raziskovanja. Ker je tema stereotip slovenske matere v Zasavju, bosta pomembna stereotipa povezana s spolom in spolnimi vlogami, predvsem seveda vloga matere. Spolne vloge so pomembno določene s procesi socializacije, tako primarne kot tudi sekundarne, zelo pa so odvisne tudi od neposrednega družbenega okolja, v katerem se rodimo in živimo.

Predsodki in stereotipi se v družbi uveljavljajo in ohranjajo zaradi svoje enostavnosti. So mikroideologije, ki se jim v vsakdanjem življenju ni moč izogniti. Sama ideologija pa v njihovem primeru deluje prikrito. Pripomorejo tudi k lažjemu razlikovanju med skupinami, ustvarjajo vzdušje povezanosti, tudi večvrednosti pripadnikov neke skupine, tako lahko rečemo, da opravljajo psihološko funkcijo, saj pomembno vplivajo na nastanek tako imenovanih "drugih", kjer so ti "drugi" v večini primerov pripadniki manjšinske skupine glede na spol, religijsko pripadnost, raso, kulturo in tako naprej. Lahko bi torej rekli, da so neke vrste neformalne institucije, ki uravnavajo odnose do prej omenjenih "drugih", pa tudi odnose med javno in zasebno sfero posameznika. Tako razmerja med posamezniki in skupinami postavijo v bolj splošen okvir že obstoječih družbenih norm, pravil in institucij. So posplošene predstave in poenostavljene sodbe, ki so izrazito kategorične in v glavnem izredno odporne, kar pomeni, da tudi če smo postavljeni pred utemeljena dejstva, da ne držijo, se pogosto še vedno ohranijo. Predstavljajo "sliko v glavi" posameznika, ki jo riše o sebi ter o drugih. Ta "slika" izhaja iz neutemeljenih in nepreverljivih dejstev o nekih osebah, predmetih, dogodkih. Lažje je namreč na svet gledati v stereotipih, ki so v naši kulturi že sprejeti, kot pa ga zajeti v njegovi celi kompleksni, diferencirani celoti, saj si z njimi svet poenostavimo. V poenostavljenih podobah pa lažje in hitreje funkcioniramo. Tako za stereotipe kot tudi za predsodke¹ velja, da niso samo

¹ "Predsodek – negativen, odklonilen odnos do koga ali česa, neodvisen od izkustva." (Ojsteršek 2000, 884)

negativni, ampak so tudi pozitivni. Tisti, ki določeni skupini koristijo, pa se prej ali slej v tej skupini uveljavijo kot resnični. Predsodki ne predstavljajo več le vrste stališč, ampak sisteme-procese, ki naslavljajo posameznike kot akterje socialnih dejanj pod vplivom družbeno-kulturnega reda (Furlan 2006, 87–89; Nastran Ule v Šabec 2006, 20; Šabec 2006, 19–20).

Najbolj pogosti izvori nastanka predsodkov in stereotipov so, kot že prej omenjeno, kategorije spola, religijske, etnične in rasne pripadnosti ter družbeni položaj. Tako tudi na ženske in moške vloge v družbi gledamo stereotipizirano. S pomočjo spolnih stereotipov in tudi vseh ostalih si ustvarjamo sodbe o nas samih in drugih. V resnici pa meglijo realno predstavo o tem, kakšni smo in kakšni so drugi. Predstavljajo nam orodje za poenostavljanje in presojanje ljudi glede na biološki spol. Spol, biološki in družbeni, je postal središče opredelitev človekove subjektivnosti znotraj že obstoječih družbenih razmerij (Furlan 2006, 90; Nastran Ule 1999, 233–234).

Pojma ženskost in moškost predstavljata lastnosti, obnašanja in stališča, ki naj bi bila značilna za posamezen spol. Opisovanje ženskega spola se po navadi začne s tem, da je to t.i. »nežnejši« spol, vse lastnosti, ki sledijo, pa to podprejo. Ženski spol naj bi bil čustven, topel, empatičen, zgovoren. To je prikazal tudi Goffman² v analizi spolne reprezentacije v oglaševanju, kjer se odraža kulturna infantilizacija žensk glede na njihovo telesno držo. Ta naj bi jo prikazovala kot pasivno, ranljivo, nebogljeno in neosveščeno. Prav to velja tudi za moški, t.i. »močnejši« spol, ki se ga velikokrat opisuje kot razumski, dominanten, hladen, pogumen. Lastnosti spolov so tako polarizirane in zopet poenostavljene. Ta bipolarnost pa se žal ne kaže le v vsakdanjem govoru, šalah, ampak je ukoreninjena v samo vzgojo. Tukaj ne mislim le na izrazito bipolarnost samih barv oblačil in igračk glede na spol, ampak na nezavedno usidrano prepričanje, da je potrebno razlikovanje med vzgojo fantkov in deklic, kar ponovno pripomore k polariziranim sodbam o spolu. Spolni stereotipi vplivajo na otroka, še preden se ta rodi. Postanejo sheme, ki jih imajo otroci za razvrščanje informacij glede spolov, kaj ustreza ter kaj ne ustreza posameznemu spolu. Iz tega se oblikuje maskulina shema za fantke in feminina shema za punčke ter predstavlja osnovno vsebino posameznikove spolne identitete (Furlan 2006, 90–91; Nastran Ule 1999, 246).

Prva takšnih shem se pojavi že pri odnosu staršev do otrok. Velja prepričanje, da je mati v otrokovih rosnih letih zanj bolj sposobna skrbeti kot oče, zlasti zaradi t.i. "materinskega čuta".

² Erving Goffman (1922–1982), kanadski sociolog, nanj se sklicuje Nadja Furlan v svojem delu "Manjkajoče rebro: ženska, religija in spolni stereotipi" (2006, 90–91).

Že sama različnost odnosa med očetom in materjo do otroka vpliva na njegovo primarno socializacijo, na prej omenjeno razvrščanje informacij o tem, kaj je značilno oziroma primerno za en in drugi spol. Na primer: matere s svojimi malčki preživijo več časa, so bolj pozorne, bolj verjetno bodo spodbudile kakšno bolj umirjeno igro. Medtem ko očetje s svojimi malčki običajno preživijo manj časa, niso tako pozorni, so posledično bolj nepredvidljivi. S tem spodbujajo pri malčkih drugačne odzive, bolj aktivno igro. Različen odnos staršev do otroka otroke že od malih nog uči različnih modelov ženskega in moškega vedenja. Že Erikson³ pravi, da je identiteta, v našem primeru spolna, izrazito dejaven in družben proces, kjer posameznik opazuje, vzpostavi samopredstave ter le-te presoja. Ti procesi pa se odvijajo le v konstantnem odnosu z drugimi. Kar pomeni, da je oblikovanje identitete vrsta samopresojanja pretežno na dveh nezavednih nivojih. Prvi nivo je tisti, kjer se posameznik presoja glede na sodbe, ki jih doživlja in za katere meni, da jih imajo drugi o njem. Drugi nivo pa predstavlja posameznikove presoje mnenj, ki naj bi jih imeli drugi o njemu. Poenostavljeno rečeno, identiteto posameznik oblikuje s pomočjo predstav, ki jih pridobi pod vplivom okolja in jih vzpostavlja do sebe in drugih (Furlan 2006, 90–92; Kobal 2000, 25–38).

Kar spolni stereotipi naredijo, je, da zaznamujejo ter oblikujejo posameznika, njegovo samopodobo, njegovo spolno identiteto, pa tudi to, kako posameznik dojema druge. Stereotipi izvirajo iz družbene realnosti, v katero je posameznik že od rojstva vpet. Pretirano poenostavljajo, polarizirajo in s tem ustvarjajo socialno nepravilnost ter nepravilne in nerealne predstave o posameznih spolih. Tako kot niso vsi moški pogumni in neodvisni, tudi niso vse ženske občutljive in sramežljive. Tako kot niso vsi moški razumski in hladni, tudi niso vse ženske nežne in tople. Tako kot niso vsi moški aktivni, tako niso vse ženske pasivne in še bi lahko naštevali. Tako imenovane tipične moške in ženske lastnosti, ki jih ustvarjajo spolni stereotipi, postanejo problem, ker to niso le lastnosti, ki jih pripisujemo drugim, ampak tudi lastnosti, ki jih pripisujemo sami sebi. Te pa lahko pri posameznikih povzročijo krizo osebne identitete. Tako imenovano "spolno paniko", če njihova osebnost ne ustreza stereotipni shemi njihovega spola. Ta nasprotja mora posameznik razrešiti, še preden vstopi v odraslost, saj je pomembno, da posameznik razvije samopodobo, s katero se bo uspešno prebijal skozi nadaljnje življenje. Če ne uspe, lahko pride do identitetne zmedenosti. Posameznik se v življe nju ne najde, kdo je in kam spada ter kaj hoče, zaradi česar se lahko znajde v težavah pri prevzemanju vlog

³ Erik Erikson (1902–1994), nemško-ameriški razvojni psiholog, nanj se sklicuje Darja Kobal v svojem delu "Temeljni vidiki samopodobe" (2000, 25–38).

in nalog, ki jih pričakujemo od odrasle osebe (Furlan 2006, 91–92; Kobal 2000, 65–69; Musek v Kobal 2000, 69).

Kljub vsemu spolni stereotipi niso edini, ki oblikujejo različne spolne sheme oziroma spolne vloge, vplivov je še mnogo. Vendar pa nosijo pomembno odgovornost za oblikovanje spolne identitete posameznika, saj sta družbeni in biološki spol prav zaradi spolnih stereotipov močno povezana. Te pa zopet izhajajo iz družbenega okolja, v katerega se rodimo oziroma v katerega smo vpeti že od rojstva ali pa še prej. Njihov vpliv seže tudi na področje medsebojnih odnosov, saj zaznamujejo dojemanje spolov. Spolni stereotipi so različni, v grobem jih lahko razdelimo na tiste, ki temeljijo na kvaliteti, ter tiste, ki temeljijo na vsebini. Pri kvaliteti govorimo o pozitivnih in negativnih spolnih stereotipih. Vsebinski pa se nanašajo bolj na poklic, osebnostne lastnosti, zunanji izgled, vedenjske vzorce, ki so stereotipno značilni za en ali drugi spol. Najmočnejše pa na posameznika vplivajo stereotipi, ki so vezani na zunanji videz (Furlan 2006, 93–94).

Meja med naravo in kulturo je na človeškem telesu zabrisana. Kako se do telesa obnašamo, kaj jemo, kako se oblačimo, vse to je posredovano s strani kulture in je podvrženo vplivom družbenih norm. Lahko rečemo, da je odsev družbe, v kateri živimo. Čeprav je človeško telo biološka entiteta, je vseeno ne moremo misliti zunaj družbenih, zgodovinskih, kulturnih in političnih kontekstov. Na človeško telo lahko gledamo kot na subjekt moči in političnega nadzora oziroma širše družbenega nadzora. Skupaj z mnogimi državnimi aparati so telesa državljanov nadzorovana s strani medicine, prava, izobraževanja ter tudi lepotnih norm, saj nadzorovano telo disciplinira samo sebe. Človekovo telo je tista točka v družbi, kjer se stika ta družbeno in individualno. Postalo je označevalec vrednosti, pogosto pa se zgodi tudi, da se posameznik definira samo preko svojega telesa. Tako je postalo posameznikovo telo posrednik samopromocije, samopredstavljanja in tudi družbene stigmatizacije. Spolni stereotipi so tu skozi zgodovino prispevali k ohranjanju podob, ki so v posameznih obdobjih veljale za zaželene in idealne. Žal pa takšni stereotipi velikokrat pripeljejo tudi do nasilja nad človeškim telesom. V smislu, da lahko svoj videz predrugačimo, čeprav s pohabo in bolečino. V imenu lepote so ženske skozi zgodovino tako marsikaj pretrpele. Na primer s stezniki za vitkejši pas v Evropi ali pa s povezovanjem stopal v "zlati lotus" za ohranjanje majhnih stopal na Kitajskem. Te metode predstavljajo obliko zunanjega nadzora nad ženskimi telesi. Poleg tega, da so ženske s tem svoja telesa pohabile, so v evropskem primeru tudi težje dihale in se premikale, na Kitajskem pa izredno težko hodile, nezanemarljive pa niso niti psihične težave. Iz teh dveh primerov je razvidna tudi večvrednost moškega in podrejenost ženske. Na Kitajskem je bila

ženska, ki ni mogla hoditi, bolj odvisna od moškega, saj je to zmanjšalo njeno spodobnost za obvladovanje sveta okoli sebe. Povezano stopalo je predstavljalo ženskost, utelešenje zapeljivosti, poleg tega pa je bilo tudi znak discipline in žrtvovanja. Moški so v tem bipolarnem odnosu delovali močnejši in bolj kompetentni. Prav tako je vitek pas v Evropi v viktorijanski dobi določal njihovo vrednost in identiteto. Njihov status je bil odvisen od statusa njihovega moža, prav tako so bile finančno od njega odvisne in mu tudi popolnoma podrejene. Vitek pas oziroma nošenje korzeta pa se povezuje z erotičnostjo in moralo. Seveda so se ideali ženskega in moškega telesa skozi zgodovino venomer spreminjali. Značilnosti, ki so se skozi stoletja ohranjale, pa so v zahodnem svetu, kjer je idealno moško telo predstavljalo bolj surovo moč, vedno zaznamovane z avtoriteto, močjo, tekmovalnostjo, pogumom, dominantnostjo, neodvisnostjo. Medtem ko se je žensko idealno telo nagibalo k ranljivosti in bilo zaznamovano z bolečino, podrejenostjo, šibkostjo in "pohabo". Kar se tiče osebnostnih lastnosti, pa so moške zaznamovane s dimenzijo "agentnosti" in se nanašajo na nadzorovalne težnje, kamor zopet spadajo dominantnost, agresivnost, učinkovitost, vodenje in podobno. Ženske pa z dimenzijo "komunosti", kamor spadajo prijaznost, sočutnost, vdanost, ljubezen do otrok in podobno (Furlan 2006, 94–101).

Če povzamem, so predsodki in stereotipi mikroideologije, katerim ne moremo ubežati. Delujejo prikrito in so vezani na kategorije, kot so spol, religija, etnična pripadnost in tako dalje. V mojem primeru, kjer se ukvarjam s stereotipom matere, so na delu spolni stereotipi in stereotipi spolnih vlog. Stereotipe spolnih vlog zaznavamo že od ranega otroštva. Ti postanejo osnovne sheme za posameznikovo spolno identiteto. Velik vpliv na spolno identiteto posameznika ima družba oziroma družbeno okolje, v katero je posameznik vpet, kaj se v določeni družbi razume kot moško oziroma žensko. Zajema pa vse od osebnosti do izgleda, obnašanja, pa tudi poklica "primernega" za posamezen spol. Družbene norme so tiste, ki določajo, kako naj bi se posameznik obnašal, oblačil, kaj naj bi počel, da ne bo odstopal od "normalnega". Kakšne vloge v družbi so igrali oziroma igrajo moški in ženske, pa je razvidno tudi iz idealne podobe moških in ženskih teles skozi različna zgodovinska obdobja.

2.4 KONSTRUKT CANKARJANSKE MATERE

Ko pomislimo na stereotip slovenske matere, je najbolj pogost prototip matere, ki pride na misel, Cankarjanska mati. Cankarjanska mati je zaznamovala slovenski pogled na to, kakšna naj bi mati bila. Njene lastnosti, vrline, vrednote naj bi predstavljale oziroma poosebljale slovensko mater.

V slovenski književnosti je lik ženske izhajal iz slovenske nacionalne kulture in njene zaznamovanosti s krščanstvom. Avtorji so tako ženske opisovali bipolarno, kot mati ali prostitutko. V teh dveh skrajnostih je mogoče zaznati pogojenost s krščanstvom ali če potegnemo vzporednico, razliko med devico Marijo in Marijo Magdaleno. Vsaka predstavlja svoj pol. Ženski lik je bil upodobljen zelo stereotipno. Veliko večjo moč pa je v slovenski literaturi imel lik matere, in sicer lik hrepeneče matere mučenice. Z bipolarno podobo ženske so se ukvarjali predvsem v moderni, med njimi tudi Ivan Cankar. V svojem opusu del je ustvaril največ kulturnih likov ženske. Motiv matere pa je po mnenju nekaterih pripeljal do statusa družbenega in nacionalnega simbola (Hladnik 1997; Jesterle-Doležal 2008, 8–9, 70–71, 123).

Cankarjeva mati je na pisatelja in njegovo delo močno vplivala. Posvetil ji je veliko krajših in daljših besedil. Avtorjevo opisovanje matere je vedno polno občudovanja in neizmerne spoštovanja. Občuduje njene lastnosti, kot pogum volja do življenja, čeprav ji v življenju ni bilo lahko, kljubovanje vsem življenjskim težavam, žrtvovanje za otroke, tem se pridružujejo tudi zvestoba, krščanska ponižnost, sočutje ter dobrota. Opisovanje je, kot že prej omenjeno, zaznamovano s krščansko ikonografijo, mati kot svetnica mučenica. Cankarjeva mati, Neža,⁴ je predstavljena kot hrepeneča ženska, trpeča mati, lik odraža negotovost in krhkost. Je nezakonski otrok, njen oče jo je zapustil, še preden se je rodila, njena mati je ni marala, mož pa jo je zapustil samo s tremi otroki. Neža vseeno zvesto čaka svojega moža, skrbi za njegova starša, naredi vse za svoje otroke. Ne glede na to, koliko se je za njih žrtvovala, jo na koncu zapustijo vsi otroci in odidejo v svet. S svojimi lastnostmi, kot so izjemno prilagajanje vsem življenjskim tegobam, bojevitost in realizem, je Neža vplivala na Cankarjevo pisanje. To so postale lastnosti mnogih ženskih junakinj v njegovih delih (Jesterle-Doležal 2003, 111; Košiček 2001, 11, 79–80).

⁴ Neža Cankar, rojena Pivk (1843–1897) – njeno življenje je Ivan Cankar opisal v romanu Na klancu, kjer jo poznamo pod imenom Francka.

Analiza njegovih del torej pokaže, da je bila Cankarjeva mati – vsaj po avtorjevem mnenju sodeč - močna ženska, ki je delovala bolj v ozadju. Bila je iznajdljiva, zvesta, sočutna, dobra, potrebe drugih pa je celo življenje postavljala pred svoje. Tako čustveno kot fizično.

2.5 ŽENSKA VLOGA – ENAKOPRAVNOST V DRUŽBI

Diplomska naloga bo v nadaljevanju temeljila na vlogi ženske in razmerij med spoloma od časa mladosti generacije mojih starih staršev, rojenih v obdobju od 1935 do 1950. Vloga ali položaj ženske v Sloveniji nasproti moškim je bila vedno specifična. Ne le glede na preostalo Jugoslavijo, ampak tudi preko državnih meja. Že sam delež zaposlenih žensk je bil eden najvišjih na svetu. Do leta 1990 pa je bila struktura njihove zaposlenosti izredno neugodna. Zaposlene so bile večinoma v delovno najintenzivnejših industrijah: obutveni, tobačni, tekstilni, predelovalni, od tega je 70 % žensk delalo za tekočim trakom ter v administraciji in terciarni dejavnosti. Poleg tega pa je velika večina gospodinjkega dela in družinskih obveznosti še vedno slonela na ženskih ramenih. Delovne obremenitve zaposlene ženske, ki ima družino, so bila (in so) tako vse večje. Ženske so bile preobremenjene tako v službi kot doma, kar se lahko kaže tudi kot kronična izčrpanost, apatičnost, nevednost in neinformiranost. Javnomnenjske raziskave kažejo, da je delež neodločenih odgovorov pri ženskah večji kot pri moških. Usklajevanje službe in družinskih obveznosti je bila in je ena izmed problematik, ki se vzpostavi pri zahtevi po zagotavljanju enakih možnosti za oba spola. Preden se je družba s to problematiko začela ukvarjati in je postala enako družbeno pomembna ter enakovredna drugim aktualnim problemom, je bilo potrebnih več desetletij organiziranih feminističnih in socialnodemokratskih prizadevanj. Posledica teh je bila, da je šele proti koncu 20. stoletja nastala politika enakih možnosti v ključnih razvojnih dokumentih tudi Evropske unije. (Ferligoj, Renner in Ule 1990, 5–7; Jogan v Sedmak in Medarič 2007, 131–151).

Temu se je pridružila tudi Slovenija z ratifikacijo mnogih mednarodnih dokumentov, z ustanovitvijo Urada za enake možnosti ter uskladitvijo slovenskega pravnega reda s pravnim redom Evropske unije na tem področju. Dejavnosti v prvih letih samostojne Slovenije so bile usmerjene predvsem v informiranje in ozaveščanje o pravicah iz delovnega razmerja, opozarjanje na diskriminacije in kršitve pravic iz tega ter v spremljanje položaja žensk in moških na trgu dela. Neenakost žensk in moških na trgu dela je postala aktualen problem tako v politiki kot širši javnosti. V zasebnem življenju pa v Sloveniji še ni opaznejših znakov enakosti med partnerjema. V vseh tipih družin ženske še vedno opravljajo veliko večino

gospodinjskih in družinskih opravil. Žongliranje med družinskim in službenim življenjem žensk je tudi eden izmed razlogov zmanjševanja števila otrok v družinah. Nepravična delitev gospodinjskih opravil pogosto za ženske pomeni pomanjkanje spanja, sproščanja, zabave in samoizpolnjevanja. Tako je v Evropski uniji postalo pomembno pozivanje k bolj enakopravni delitvi gospodinjskih in družinskih opravil med spoloma v zasebni sferi. Moški se sicer tega, da bi morali več prispevati pri gospodinjskih opravilih, zavedajo, vendar imajo v praksi izredno nizko stopnjo udejanjanja (Ule in Kuhar 2003, 129–130).

Z generacijo mojih starih staršev se je pričelo obdobje, kjer je postala zaposlenost žensk nekaj čisto vsakdanjega. V izbrani fokusni skupini upokoјencev, kar bo tema naslednjega poglavja, je prva generacija žensk, ki so se po končani šoli (obdobje od 1955 do 1970) zaposlile za polni delovni čas. Njihove matere so bile še doma, skrbele so za gospodinjstvo in družino, same pa so bile polno zaposlene. Tudi v Zasavju je to predstavljalo pretežno delo za tekočim trakom, v administraciji ali pa terciarni dejavnosti. Še vedno pa je celotno gospodinjstvo slonelo na njihovih ramenih.

3 EMPIRIČNI DEL

Diplomsko nalogo sem razdelila na dva dela kjer sem v prvem delu želela vzpostaviti in definirati ključne pojme, s katerimi operiram med svojim raziskovanjem in na katerih bom gradila v drugem, empiričnem delu diplomske naloge.

3.1 METODE DE LA

Empirični del bo temeljil na fokusnih skupinah. Poleg teh pa si bom pomagala tudi z analizo in interpretacijo sekundarnih pisnih virov, ki bodo večinoma povezani s specifikom, zgodovino in kulturo Zasavja oziroma t.i. Črnih revirjev.

Fokusne skupine sem izbrala z namenom izvedeti, kako se percepcija "slovenske matere" v Zasavju skozi generacije spreminja. Najprej sem si izbrala štiri generacije, in sicer: osnovnošolce, srednješolce, odrasle in upokoјence. Fokusne skupine nastopajo kot organizirane razprave z izbranimi posamezniki, kjer ti posamezniki razpravljajo in komentirajo specifično temo, v mojem primeru "slovensko mati", iz osebnih izkušenj. Fokusna skupina srednješolcev je štela 6 udeležencev od tega tri dekleta in tri fante. Razgovor je potekal 9.6.2017 ob 17.00 in je trajal približno pol ure. Fokusna skupina odraslih je štela 7 udeležencev od tega tri ženske in

štirje moški. Razgovor je potekal 28.6.2017 ob 19.30 in je prav tako trajal približno pol ure. Fokusna skupina upokojencev je tako kot skupina odraslih štela 7 udeležencev, od tega štiri ženske in trije moški. Razgovor je potekal 20.6.2017 ob 17.00 in je trajal približno eno uro. Po opravljeni fokusni skupini s srednješolci pa sem se odločila, da fokusno skupino z osnovnošolci izpustim. Po eni strani je bilo pričakovano, da skupina srednješolcev ne bo preveč zgovorna, sama razprava ni "gladko" tekla, potrebnih je bilo veliko spodbud, bili so zelo sramežljivi. Glede na to, da bi bili osnovnošolci le kakšno leto ali dve mlajši od srednješolcev ter prav verjetno podobno sramežljivi, sem se odločila, da fokusno skupino osnovnošolcev opustim. Še en pozitiven vidik fokusnih skupin, ki je najbolj do izraza prišel pri skupini upokojencev, je ta, da se ne pričakuje od vsakega posameznika, da bo odgovoril na zastavljeno vprašanje v nekem zaporedju, ampak se ustvari sproščeno okolje, kjer se ljudi spodbudi, da se pogovarjajo tudi med seboj, se med seboj sprašujejo, si izmenjujejo izkušnje, anekdote, komentirajo tisto, kar so povedali drugi. Sproščeno okolje in odprta razprava pripomoreta k temu, da ne le vidimo, kaj posamezniki mislijo o specifični temi, ampak tudi vidimo, kako razmišljajo, ter dobimo vpogled tudi v razloge, zakaj tako razmišljajo (Gibbs 1997; Kitzinger 1995).

V primeru mojega raziskovanja so bile fokusne skupine najbolj optimalne za pridobivanje podatkov in primerjavo generacij med seboj. Za razliko od intervjujev s posamezniki fokusne skupine pripomorejo k temu, da posamezniki svoje poglede, prepričanja bolj poglobljeno premislijo in pojasnijo. Zopet bi se navezala na fokusno skupino upokojencev, ki so med razpravo ne le izrazili svoje strinjanje oziroma nestrinjanje z izjavo drugega, ampak so to tudi podkrepili s svojimi argumenti, zakaj tako mislijo, zakaj se strinjajo oziroma zakaj ne. Vprašanja, ki so bila sodelujočim zastavljena, so bila odprtega tipa. Z njimi sem sodelujoče želela spodbuditi, da temo sami nadgrajujejo, odkrivajo vidike teme, ki se njim zdijo pomembni, zastavljajo nova vprašanja glede na lastne prioritete. Če razprava poteka dobro, bi morala ta raziskovalca popeljati v novo, velikokrat nepredvideno smer (Gibbs 1997; Kitzinger 1995).

V nepredvidene smeri pri izbranih fokusnih skupinah nismo šli, imajo pa skupine še druge koristi. Način, na katerega pridobivamo informacije, dopušča raziskovalcu vpogled v to, zakaj je problem, ki ga obravnava, pomemben ter kaj točno pomembnega je pri njem. Vidimo razliko med tem, kaj ljudje govorijo in kaj dejansko počnejo, prav ta vpogled v problem pa nam pomaga pri razumevanju odstopanja med njima. Zopet se bom navezala na fokusno skupino upokojencev, saj je bila od vseh treh najbolj uspešna. Na primer, ko so govorili o tem, kakšne vrednote, lastnosti so želeli glede materinstva prenesti na svoje hčerke, so povedali najprej, kaj

so želeli, nato kako so to želeli storiti, potem kaj jim je onemogočalo, da bi to storili, ter na koncu, kaj so hčere dejansko ponotranjile. Več različnih razumevanj in pomenov kot sodelujoči podajo, bolj in lažje je razumeti njihove razlage glede njihovega vedenja ter drže do obravnavanega problema (Gibbs 1997).

To so koristi, ki so se izkazale tudi pri mojem raziskovanju. Seveda imajo fokusne skupine tudi druge koristi, ki pridejo prav na kakšnih drugih področjih. Na primer, mnogim posameznikom dajejo občutek, da imajo moč, pravico in glas pri nečem, da nekaj veljajo. Fokusne skupine lahko tako predstavljajo tudi nekakšen forum za spremembe, že med razpravo in seveda tudi po njej. Sodelujoči lahko med razpravo občutijo nekakšno emancipacijo s tem, ko ne le odgovarjajo na zastavljena vprašanja, ampak tudi sprašujejo, podajajo kritike, pobude, ideje za izboljšave in podobno (Gibbs 1997).

Če obstajajo koristi, seveda obstajajo tudi omejitve. Omejitve je možno do neke mere tudi obiti, v primeru fokusnih skupin predvsem z dobrim načrtovanjem, a vsemu se žal ne da izogniti. Raziskovalec nima velikega vpliva na podatke, ki jih pridobiva, saj mora ta dovoliti, da se udeleženci med seboj pogovarjajo, sprašujejo, izražajo svoja mnenja, dileme, pri čemer jih lahko le opozori, če se oddaljijo od predpostavljene teme. Pri skupini upokoјencev smo tako, na primer, slišali veliko anekdot in zgodb iz otroštva (Gibbs 1997).

Druga ovira je lahko to, da ne smemo predpostavljati, da udeleženci izražajo svoje lastno mnenje oziroma pogled na svet. Ker govorijo v določenem kontekstu, znotraj določene kulture, to ni nujno njihovo lastno mnenje. Lahko izrazijo takšno mnenje, kot mislijo, da se od njih v trenutni situaciji pričakuje. Se pravi, da lahko podležejo "efektu-skupine" ali moderatorja oziroma raziskovalca pri razpravljanju o specifični temi (Gibbs 1997; Powell in Single 1996).

Zadnja negativna plat fokusnih skupin se začne z vzpostavitvijo fokusne skupine. Ni nujno lahko pridobiti dober reprezentativen vzorec, saj mnogo posameznikov metoda fokusne skupine odvrne. Razlogi so lahko, na primer, da se posameznik ne čuti dovolj artikuliran ali pa samozavesten, spet drugi ne želijo deliti informacij občutljivega značaja ter osebnih informacij z drugimi v fokusni skupini (Gibbs 1997).

Kot omenjeno, sem bila pri svojem raziskovanju deležna tako pozitivnih kot negativnih lastnosti fokusnih skupin. Najuspešnejša je bila skupina upokoјencev. Niso samo odgovarjali na vprašanja, ampak so dodali širši kontekst časa in dogajanja v njihovi mladosti in odraslosti. Pri skupini odraslih je moč zaznati "efekt-skupine", saj se njihova mnenja skoraj niso

razlikovala. Odgovori na vprašanja pa so bili izključno odgovori na vprašanja, brez širšega konteksta. Srednješolci so bili, kot že omenjeno, zelo sramežljivi in kratkobesedni.

3.2 ZGODOVINSKI ORIS ZASAVJA

Črne doline oziroma Črni revirji so že v času Rimljanov mejili na dve provinci – Norik in Panonijo. Ta tradicija pa se je nadaljevala še naprej, saj je tu vedno potekala meja med dvema pokrajinama. Na primer: okoli leta 1000 je vzhodno Zasavje pripadalo Savinjski krajini, ozemlje južno od reke Save pa Slovenski krajini. V zadnjih izdihljajih fevdalizma in z utrjevanjem absolutizma so se postopoma začeli oblikovati nižji upravni organi. Leta 1311 je tako deželna meja potekala od Zlokarji pod Trojanami, čez Čemšeniško planino, Partizanski vrh, po Bevščici, Trboveljščici in Savi ter vse do leta 1918 Črne revirje delila med Štajersko na vzhodu in Kranjsko na zahodu in jugu. Težko prehodno območje Posavskega hribovja je oblikoval umik Panonskega morja. S pomočjo reke Save se je tu izoblikovalo nekaj ravnega sveta in položnih teras, kjer so se naselili prvi prebivalci. Prav zaradi težke prehodnosti gozdnatega območja je bila poselitev tu redka. Za prometna stičišča površje ni bilo primerno, zato so bile tudi prometne poti speljane mimo. Ime Zasavje je nastalo leta 1928 pod taktirko Rudolfa Badjura, s katerim je poimenoval dolino Save od Ljubljanskega polja do Krške kotline. Potrebno je bilo poimenovati osrednjo pokrajino Posavskega hribovja, zato so ime umetno ustvarili in je do danes ostalo v geografskem opisu. Ime Črni revirji se ni "prijelo" namesto tega se je ohranilo umetno ustvarjeno Zasavje (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006).

Najstarejše najdbe na področju Zasavja segajo v kameno dobo, več najdb pa je iz rimskega obdobja. Do konca fevdalne dobe se je ohranila prvotna oblika naselji, katero so sestavljale raztresene domačije. Od vseh zasavskih občin so le Trbovlje proti koncu fevdalne dobe začele preraščati svoj prvoten okvir in postale manjše gospodarsko, upravno in kulturno središče. Prva omemba zasavskih krajev sega v trinajsto stoletje, Trbovlje kot *Trefeul* v Babenberškem urbarju in Zagorje kot *Sagor* skupaj z Vačami, Čemšenikom in Svibnjim v listini ohranjeni v Vatikanu. Zaradi že omenjene razgibanosti terena je bilo vsakršno napredovanje krajev težko. Ni bilo urejene ceste vzdolž Trboveljščice do Save, ravno Sava pa je bila od osemnajstega stoletja do leta 1849 najpomembnejša prometnica. Na nadaljnje širjenje krajev pa so vplivale družbene oz. gospodarske razmere, ki so se spremenile, ko so v kraj začeli prihajati iskalci premoga. Velike spremembe v številu prebivalstva so se začele v devetnajstem stoletju skupaj s pričetkom premogovništva in industrializacijo. Ljudje so se iz podeželja priseljevali v mestna naselja. V

tem času se je popisovanje prebivalstva opravljalo redno, vsakih deset let. Pred začetkom Trboveljske premogokopne družbe leta 1872 je najhitreje napredovalo Zagorje, za tem pa je Trbovlje kot središče premogokopne dejavnosti postajalo vedno pomembnejše. Naselja, ki so se izoblikovala, so do danes ostala večinoma ista. Danes, v zatonu rudarstva in industrije v teh pokrajinah, se je rast prebivalstva ustavila. Čeprav se je zgodba rudarstva končala, pa spomini ostajajo (glej Sliko 3.1) (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006).

Slika 3.1: Terezija rov danes

Slika 3.2: Kip pri vhodu v 4. dritl - virtualni muzej rudarstva

Prihod železniške proge ob Savi leta 1849 je trboveljski premog približal tudi bolj oddaljenim krajem. Prav železnica je bila zelo dolgo največji odjemalec rudnika. Količine nakopanega premoga so se z leti večale, posledično pa je raslo tudi število zaposlenih. Zaradi še vedno neurejene, slabe ceste je bil prevoz premoga zelo naporen, dokler niso leta 1870 zgradili rudniško železnico. V Zasavju se je tako pričela prava mala revolucija, lahko bi to obdobje poimenovali tudi "zlata doba" Zasavja, vse, kar se je razvijalo, vse, kar je nastajalo od tu dalje, je bilo zaradi potreb rudarstva. S tem se v Zasavju pojavi nov družbeni sloj, delavski sloj, proletariat. (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006; Mlakar Adamič 2010).

Zasavje je svoj razcvet preživelo. Kakor hitro se je vse začelo, tako hitro se je vse tudi končalo. Rudniki se zapirajo, industrija izginja, zdi se, da postaja pozabljeno. Na vsakem koraku po vseh treh mestih Črnih revirjev pa nas spremljajo spomini na dobo proletariata (glej Sliko 3.2).

3.3 SPECIFIKE ZASAVJA

3.3.1 RUDNIŠKA STANOVANJSKA NASELJA

V obdobju začetka rudarjenja ni bilo omejitev glede gradenj stanovanjskih objektov. Lokacije gradenj so ljudje izbirali glede na svoje finančne zmožnosti. Tudi vile so si gradili v bližini rudnika vzdolž osrednje komunikacije, a umaknjene od ceste. Na hiter urbani razvoj kraja kažejo tudi zgradbe, ki so jih zgradili v osrednjem delu Trbovelj. Poleg novih rudniških naprav so v spodnjem delu Trbovelj zgradili tudi, takrat še redka, poslopja za delavce. Leta 1869 je bilo teh skupno 146. Nastajati so začela povsem drugačna naselja, ki so bila namenjena delavcem in njihovim družinam. Pojavi se nov sloj prebivalcev, ki se ni preživljal s kmetijstvom

Slika 3.3: Rudarsko naselje na Tereziji danes

- rudarji oziroma "knapi". Prva desetletja so premog pridobivali predvsem v dnevnikih kopih, zato so bila ta naselja odmaknjena od rudniških obratov. Prvo takšno rudniško naselje je Maurerjevo, kjer so do leta 1872 pozidali petnajst velikih in deset majhnih delavskih hiš. Drugo rudniško naselje na Vodah ima že zasnovo kolonijske gradnje, ki je bila sicer značilna za kasnejše obdobje. Tu sta zrasli dve veliki in tri manjše hiše. Za ta način gradnje so značilna enosobna stanovanja s skupnimi kuhinjami. Količine nakopanega premoga so se večale, s tem pa se je krepil tudi monopol Trboveljske premogokopne družbe. Izraz tega je gradnja lastnih

stanovanjskih kolonij, ki so od leta 1910 rasle kot gobe po dežju. Skupno število rudarskih kolonij se je dvignilo na 13. Ker niso bili vsi delavci poročeni, so nekaj objektov namenili tudi samskim. Kolonije, ki so v tem času nastale, so: Nasipi, Žabja vas, Kurja vas, Terezija (glej Sliko 3.3), kolonija Njiva (glej Sliko 3.4), Gvido-Ribnik, Polaj, Neža-Posetje, Dobrna, ter Sušnikova, Vodenska, Hohkrautova in Paurejeva kolonija. Stanovanja so bila skromna, enosobna, v začetku z značilno črno kuhinjo ter skupnimi toaletnimi prostori na lesenih hodnikih. Način gradnje je potekal po logiki – na čim manjši prostor spraviti čim več delavcev, tako so bila poslopja, kjer se je dalo, večnadstropna (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006; Kalšek in drugi 2016).

Slika 3.4: Kolonija Njiva danes

Podrobno predstavo o rudarskem življenju lahko danes vidimo v prostorih Zasavskega muzeja Trbovlje, kjer imajo stalno razstavo dveh avtentičnih rudarskih stanovanj stare rudarske kolonije Njiva. Prikazana je razlika v bivanjski kulturi rudarjev v 20. letih in 60. letih 20. stoletja. Za 20. leta je bila značilna prenaseljenost in izredno skromna oprema, ki je zajemala stole brez naslonjal ("štokerli"), aluminijaste ali železne žlice, komaj kakšen nož, sliko svete Barbare, nekaj orodja... Velikost stanovanja je bila 25 kvadratnih metrov, čeprav je bil tu nivo bivalne kulture nad kmečkim. Iz skromnih 20. let preidemo v 60. leta, ki so bila nekaj povsem drugega, imela so več in boljšo opremo, več prostora in manj družinskih članov. Električni napeljavi se pridruži vodovodna, več dekoracij, na steni slika Tita namesto svete Barbare,

velikost stanovanja je sedaj 29 kvadratnih metrov. Sprememba je odraz nove družbene ureditve, odpiranja mej, izboljšanja ekonomskega položaja rudarskih družin (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006; Kašsek in drugi 2016).

Na območju, ki so dolga leta veljala za nezanimiva, so v času intenzivnega rudarjenja tudi naselja rasla zelo hitro. Naselja so bila sicer skromna, vendar so zajemala vse potrebno za dostojno življenje.

3.3.2 GOSTILNE

Pomemben del zasavske kulture so bile gostilne. Seveda je primaren namen gostiln postrežba hrane in pijače, vendar so te v Zasavju pridobile čisto drugo razsežnost. V njihovem zavetju je rastlo in cvetelo politično, kulturno, družbeno in narodnonapredno življenje. Nastale so predvsem zato, da so pomagale kmetom dodatno zaslužiti. Odpirali pa so jih tudi rudarji in

Slika 3.5: Gostilna Dimnik okoli leta 1935

Vir: Hazler (2013, 12).

Slika 3.6: Gostilna Dimnik danes

Vir: Hazler (2013, 57).

priseljenci, ki so v razvijajočem se kraju zaslutili priložnost za zaslužek. Dobro so služile tudi gostilne blizu reke Save, kjer so bili stalni gostje brodarji. Poleg tega, da so bili znani kot pivci, so bili poznani tudi kot prinašalci novic. Obisk gostilne je bil stalnica rudarjev. Pred odhodom na delo so se "okrepili" z domačim žganjem, v navadi pa je bilo tudi, da se je po službi nadomestilo izgubljeno tekočino. Najpogosteje postrežena hrana so bili vampi, klobase, golaž in podobno, vsaka gostilna pa je imela kakšno svojo značilno hrano in pijačo. Za prijetnejše preživljanje časa so v gostilnah igrali karte ali šah. Če je le imela gostilna prostor, so bila tu tudi urejena balinišča in kegljišča. Naročene so bile na dnevne časopise, tako je bil to tudi prostor informiranja. Glasbene omare in gramofoni pa so bili prav tako prvič predstavljeni v gostilnah (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006).

Politična opredeljenost je bila prav tako stvar gostiln, kjer so se odvijali neformalni in formalni politični zbori enako mislečih. Političnemu dogajanju primerno so se v gostilni tudi kdaj skregali in stegli. Dokler niso vsa bolj organizirana in množična društva uredila lastnih prostorov, so se vse kulturne dejavnosti odvijale prav v gostilnah. V gostilnah so bili tako ustanovljeni Sokoli, tamburaško društvo Kolo, Jadranska straža, prostovoljna gasilska četa, športno društvo Amater, pevsko društvo Zvon in drugi. Svoje goste so gostilničarji dobro poznali in jim v težkih časih tudi pomagali. Ena takšnih gostiln je bila tudi gostilna Ane Dimnik (glej Sliki 3.4 in 3.5) (Hacin in drugi 2001; Ivančič Lebar 2006).

3.3.3 SLOVENSKA MATI – ANA DIMNIK

Slika 3.7: Portret Ane Dimnik

Vir: Hazler (2013, 28).

Zasavci imajo svojo različico slovenske matere. Ana Dimnik (glej sliko 3.7) je bila ženska, rojena leta 1852, v času, ko se je Zasavje šele dobro začelo izoblikovati, in v času razcveta. Napredek ne prinese le pozitivnih stvari, ampak tudi negativne. Med negativne je spadal negotov status Slovencev in novega družbenega sloja, ki se je skupaj z industrializacijo pokrajine pojavil – proletariat oziroma delavski razred. Ta razred ni spadal ne h kmetom, ne k meščanom, ampak nekam vmes. Ana Dimnik pa je s svojo vztrajnostjo za slovenski narod in proletariat naredila veliko. Velik del njenega življenja je bil usmerjen v boj za enakopravnost slovenskega naroda na področju gospodarstva, izobraževanja, politike in kulture. Boj za enakopravnost položaja Slovencev z Nemci. Svoj naziv "slovenska mati" je prejela pri 35. letih predvsem zaradi njenega odmevnega javnega dela in spopadi z ekonomsko močnejšo nemško skupnostjo. O teh tako imenovanih spopadih še danes po Zasavju kroži mnogo anekdot (Hazler 2013).

Poleg javnega delovanja in prizadevanja za enakopravnost Slovencev v vseh vidikih javnega življenja se je je držal tudi sloves skrbne matere in žene. Opisujejo jo kot žensko izredno dobrega in odprtega srca, pomagala je vsem pomoči potrebnim, če je bilo potrebno z denarjem ali pa z nasveti, prijateljicam s sadikami in semeni, revežem in popotnikom je ponudila hrano ter prenočišče. Del prislužnega denarja v svoji "Gostilni Dimnik" je namenila za šolanje revnih

zasavskih otrok. Tudi ta vidik njenega delovanja pomaga v Zasavju dokončno zakoreniniti njen naziv "slovenska mati". Pri vsem tem njena družina seveda ni trpela, saj je svojemu sinu Ivanu omogočila študij na univerzi na Dunaju, pri tem pa niso brez njene pomoči ostali tudi Ivanovi sošolci (Hazler 2013).

Prav tako kot Cankarjeva mati je bila Ana Dimnik ženska izredno močnega karakterja. Pomembna razlika med njima je ta, da je Ana Dimnik delovala tudi v javni sferi političnega, kulturnega in družbenega življenja v Zasavju. Ana je tako zaslovela zaradi lastnega delovanja in vpliva, ki ga je imela na življenje v Zasavju. Medtem ko je Cankarjeva mati poznana zaradi del svojega sina Ivana Cankarja, ki jo je ovekovečil v svojih delih. Ana Dimnik je bila izredno zagnana in se ni pustila volji drugih. Na primer območje Zasavja je v času njenega življenja pripadalo Avstro-Ogrski, uradni jezik pa je bil nemški. Velik del njenega javnega delovanja je bil ravno za enakovrednost slovenskega jezika nemškemu. Ker v praksi enakovrednost jezikov ni zaživela, je Ana Dimnik prepovedala uporabo nemškega jezika v njeni gostilni. Kdor je govoril nemško, je bil pospremljen do vrat. Tako lahko rečemo, da Ana ne poseblja lika trpeče matere. Medtem ko Cankarjeva mati tiho sprejme vse tegobe življenja kot samoumevne. Podobnost je tudi ta, da sta živeli in delovali v istem obdobju. Ana Dimnik si je naziv "slovenska mati" pridobila zaradi svojega javnega delovanja, Cankarjanska mati pa predstavlja stereotipno predstavo "slovenske matere". Pri fokusnih skupinah me bo zanimalo, če stereotip Cankarjanske matere kot "slovenske matere" še velja, ali je stereotip še vedno posebljen z njenimi lastnostmi ter katera (Cankarjanska mati ali Ana Dimnik) se jim zdi bolj ustrezen vzor slovenskim materam in zakaj? Glede na to, da vsaka na svoj način predstavljata "slovensko mati".

3.4 FOKUSNE SKUPINE – ANALIZA

Kot že omenjeno pri metodah dela sem si fokusne skupine izbrala, ker želim izvedeti, kako se percepcija "slovenske matere" v Zasavju skozi generacije spreminja. Preučevane generacije so bili srednješolci, odrasli in upokojenci. S srednješolci je razgovor potekal 9.6.2017, z odraslimi 28.6.2017 in z upokojenci 20.6.2017.

Zanimivo je, da se je že pri sami izvedbi fokusnih skupin pokazala velika razlika med generacijami. Prva razlika pri vzpostavljanju fokusnih skupin je bila ta, kako sem z udeleženci stopila v kontakt. Pri srednješolcih je bilo to preko družbenega omrežja – Facebook, pri odraslih je bil kontakt osebni, pri upokojencih pa preko telefonov. Glede časovnega in prostorskega usklajevanja ni bilo nobenih problemov. Najprej sem za vse tri skupine določila termin treh

tednov, potem sem udeležence vprašala, kdaj v roku teh treh tednov imajo čas, tako smo prišli do 2-5 dni, kjer so imeli vsi čas in nato izbrali najbolj primeren datum ter uro za vse. Seveda so pogovori potekali za vsako skupino posebej.

Druga razlika med generacijami se je pokazala pri načinu odgovarjanja na zastavljena vprašanja. Pri srednješolcih je najprej po vsakem vprašanju nastopila tišina. Nato se je opogumil en član ali dva, ki sta povedala kakšen stavek ali dva, ostali pa so se z odgovori večinoma strinjali, kakšno malenkost dodali ali pa povedali svoje mnenje malo drugače. Skratka, zelo po šolsko, tako kot se na primer obnaša razred. Pri skupini odraslih je bilo zanimivo, da so večinoma vsi odgovarjali hitro in učinkovito, kratko in jedrnato. Kot na delovnem mestu, verjetno zato, ker so navajeni, da mora biti v najkrajšem možnem času narejeno največ in kakovostno. Drug drugega so dopolnjevali, povedali so svoje mnenje, pa tudi zakaj se s kakšnim mnenjem ne strinjajo, zakaj imajo drugačen pogled na situacijo in tako dalje. Pri skupini upokojencev pa so odgovore spremljale anekdote in zgodbe iz otroštva, spomini na mladost, veliko smeha in nekaj solz. Njihovi odgovori niso bili neposredni, ampak podani v nekem kontekstu, primerjali so izkušnje med seboj, veliko spraševali drug drugega.

Časovno najdaljša fokusna skupina je bila tako z upokojenci, najkrajša pa z odraslimi. Število udeležencev pri fokusnih skupinah je bilo naslednje: pri srednješolcih šest, od tega tri dekleta in trije fantje, pri odraslih sedem, od tega tri ženske in štirje moški, ter pri upokojencih sedem, od tega štiri ženske in trije moški. Vsi udeleženci prihajajo iz različnih koncev Zasavja. Vsaki fokusni skupini sem zastavila sedem vprašanj, nekaj vprašanj je bilo istih, nekaj pa sem jih spremenila glede na primernost za posamezno fokusno skupino. Pri vprašanjih o specifični stvari, na primer osebi (Cankarjeva mati, Ana Dimnik)⁵, sem pri izvedbi fokusne skupine, preden sem zastavila vprašanje, še na kratko to osebo predstavila, če je kdo od udeležencev ne bi poznal. Tudi sicer so me lahko vedno vprašali za kakšno dodatno pojasnilo in razlago. Drugače pa sem pustila, da je pogovor o temi "naravno" tekel, brez mojih vložkov v pogovor. V nadaljevanju bom šla od vprašanja do vprašanja po generacijah ter sproti primerjala njihove odgovore.

Cilj diplomske naloge je ugotoviti, če stereotip Cankarjanske matere kot "slovenske matere" danes v Zasavju še drži. S tem namenom je prvo vprašanje prav o predstavi "slovenske matere".

⁵ Neža Cankar (Pivk) in Ana Dimnik sta živeli in delovali v istem obdobju. Zanimivo je tudi dejstvo, da sta njuna sinova, Ivan Cankar in Ivan Dimnik, skupaj študirala na Dunaju. Tudi po končanem študiju sta ohranila tesne stike. Motiv za črtico pisatelja Ivana Cankarja "Mater je zatajil" pa naj bi bil prav dogodek med Ano Dimnik in njenim sinom na Dunaju (Hazler 2013, 33).

Zanimalo me je tudi, če bi udeleženci lastno mati označili s tem stereotipom. Ker nisem želela tega vprašati direktno, da ne bi odgovora sugerirala, sem jih povprašala o tem, kakšne so njihove matere, kako bi jih opisali, kakšne so njihove lastnosti. Pri petem vprašanju se navezujem direktno na stereotip Cankarjanske matere ter v kolikšni meri menijo, da je ta še aktualen, če sploh še je. Odgovori na to vprašanje tako odgovarjajo na del mojega raziskovalnega vprašanja. Drugi cilj naloge je bil ugotoviti, kako se spreminja percepcija "slovenske matere" skozi generacije. Iz tega so sledila vprašanja kot so pri srednješolcih, kakšne bi si kot matere želele biti same, ter kakšne partnerke bi želeli imeti fantje. Ter pri odraslih in upokojevcih, kakšne so same kot matere, oziroma za moški del, kakšne so njihove partnerke kot matere. Sem spada tudi vprašanje o vrednotah mater, ki se je po fokusnih skupinah razlikovalo. Zanimalo me je tudi koliko na njihovo percepcijo vplivajo zasavske specifičnosti, v tem primeru Ana Dimnik kot "slovenska mati". Je mogoče bolj primerna ali pa zanimiva za vzor slovenskim materam, ker je geografsko bližje in Zasavcem bolj poznana? Ali prevladajo njene karakterne značilnosti? Sem spada tudi to kako in kaj po posameznih fokusnih skupinah vidijo kot ključne spremembe stereotipa "slovenske matere" ter zakaj je do sprememb prišlo.

3.4.1 LASTNOSTI "SLOVENSKE MATERE"

Prvo vprašanje je bilo za vse tri fokusne skupine enako, in sicer se glasi: "Kakšna je po vašem mnenju tipična oziroma povprečna slovenska mati? Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja?"

Srednješolci so odgovorili, da je »slovenska mati« zelo skrbna, pomembna ji je dobra izobrazba njenih otrok, saj svojemu otroku želi najboljše ter da se nauči, kako sam priti do uspeha, da ne bi zašel v slabo družbo. Sicer pa ima trden karakter, saj "podpira tri vogale hiše". Ne skrbi le za otroke, ampak za vse družinske člane, je izredno delovna. So pa vsi srednješolci mnenja, da mora mati postaviti svoje otroke pred lastno kariero (Srednješolci 2017).

Odrasli so odgovorili, da je povprečna »slovenska mati« delovna, pridna, zaposlena, skrbna, skrbi za otroke in ji za njih ni vseeno. Povedali pa so tudi, da so današnje matere drugačne kot matere včasih. Če na primer pogledajo svoje babice, so bile doma in so skrbele za družino, gospodinjstvo in otroke, finančno pa so družino preživljali moški. Njihove matere pa so že hodile v službo, del dneva je bil namenjen službi, drugi del dneva pa družini. Matere danes preživijo veliko večino dneva v službi, za družino pa jim časa zmanjka. Spremenil se je tempo življenja, vseeno imajo družino in hišna opravila, ampak niso cel dan doma. Čas, ki bi ga lahko

posvetile družini, zapravijo v službi. Včasih je bilo delo bolj fizično, danes pa so ljudje bolj izobraženi in tudi delo je bolj intelektualnega značaja, kar lahko posameznika bolj izmuči kot fizično delo. So mnenja, da takšno delo človeku pobere veliko energije, tako so matere, ko pridejo iz službe domov, zelo utrujene in nimajo energije poskrbeti še za otroke. Zaradi tega menijo, da se je kvaliteta družinskega življenja poslabšala. Strinjajo se, da so si včasih vzeli kakšno nedeljo in šli na družinski izlet, danes pa časa za to ne najdejo. Po njihovem mnenju imajo tu veliko vlogo tudi materialne dobrine, ki imajo vedno večjo vrednost, več kot jih želiš imeti, bolj moraš delati. Medtem ko včasih takšnih razlik med tem, kdo kaj ima, ni bilo. V Zasavju je bil večinoma delavski razred, vsi so lahko šli na dopust in vsi so imeli vsega dovolj (Odrasli 2017).

Upokojenci so kot povprečno slovensko mati opisali svojo mati. V času njihove mladosti so bile matere doma, očetje pa so bili večinoma "knapi". Družine so bile velike, matere pa so za njih skrbele. Velik problem je bil tudi alkohol, kamor je šla marsikatera plača, tako so se morale matere znajti in drugače zaslužiti. Veliko je bilo na primer šivilj. Pri hišnih opravilih pa so pomagali otroci, tu se spominjajo, kako so morali pomagati pomivati posodo, ribati tla, prati oblačila v potoku. Če povzamem vse zgodbe, "slovenska mati" je po njihovem mnenju stroga, skrbna, opravlja vsa gospodinjska opravila, njeno delo pa ni cenjeno in je samoumevno, njena ljubezen do otrok je neprecenljiva, je mirna in premišljena, predvsem pa dobrega srca. Danes, pravijo, je drugače, matere so preobremenjene z obveznostmi izven družine in jim tako velikokrat zmanjka časa zase in za družinske člane (Upokojenci 2017).

Skupna lastnost, ki jo lahko vidimo pri vseh treh fokusnih skupinah, je ta, da je stereotip »slovenske matere« po njihovem mnenju najprej skrbna mati. Skozi generacije pa se spreminja prepričanje o tem, koliko časa preživi doma, z družino. S tem, da upokojenci in odrasli vidijo to kot problematično, kot nekaj, kar kvari kvaliteto družinskega življenja, srednješolcem pa je dejstvo, da mati hodi v službo, samoumevno. Čeprav so mnenja, da mora vseeno otroke postaviti na prvo mesto. Močan karakter in delovne navade so značilnosti matere, ki jo opisujejo vse tri fokusne skupine.

3.4.2 PORTRETI MATER UDELEŽENCEV

Tudi drugo vprašanje je bilo za vse tri fokusne skupine enako in se glasi: "Kakšna je (bila) vaša mati? Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja...?" Kjer sem želela izvedeti, brez da bi z

vprašanem kaj sugerirala, če bi udeleženci s stereotipom "slovenske matere" opisali tudi svojo mati.

Srednješolci svoje matere opisujejo kot skrbne, skrbi jih za otroke. Ena srednješolka in en srednješolec sta svojo mati opisala kot strogo, strogo z dobrim namenom, ker želi za svoje otroke le najboljše. Dva sta jo opisala kot ponosno nase in na svoje otroke. Ena srednješolka jo je opisala kot močno in trmasto žensko, ki se trudi na svet gledati pozitivno. En srednješolec pa pravi, da je njegova mati zelo odprta do kompromisov, tudi če ji kakšna njegova ideja na začetku ni ravno najbolj pri srcu (Srednješolci 2017).

Odrasli svoje matere opisujejo kot skrbne in pozitivne, včasih pa je morala katera od njih biti tudi stroga. Dopoldne so hodile v službo, preostanek dneva pa je bil namenjen družini, predvsem otrokom in šolskim obveznostim (Odrasli 2017).

Upokojenci so svoje matere opisali kot "zlate", "naša zlata mati" je bil prvi odziv na zastavljeno vprašanje. Takoj za tem pa stroga, predvsem zaradi »lumparij«, ki so jih počeli kot otroci. Sledile so anekdote. Poleg tega so bile vse izredno delovne in znale vsakemu povedati svoje (Upokojenci 2017).

Lastnosti mater, ki se ohranjajo skozi generacije, sta skrbnost in strogost. Delavnost svojim materam pripisujejo bolj upokojenci in odrasli. Pozitivnost pa je lastnost značilna za fokusno skupino odraslih in srednješolcev.

3.4.3 OSEBNE LASTNOSTI

Tretje vprašanje se je po skupinah razlikovalo. Srednješolke sem spraševala: "Kakšne bi si kot matere želele biti same?" oziroma fantje: «Kakšna mati bi želeli, da je vaša bodoča partnerka?" Skupino odraslih in upokojencev pa: "Kakšne ste same kot matere oziroma moški, kakšne so vaše partnerke kot matere?"

Srednješolci so na svoje vprašanje odgovorili, da si kot mati oziroma za partnerko želijo močno osebo, ki bo sposobna podpreti svoje otroke pri odločitvah in jim bila za oporo, ko bi to potrebovali. Velik pomen dajejo tudi komunikaciji v družini in ne želijo nikogar postavljati na kakšno višje funkcijsko mesto pri sprejemanju odločitev. Družino želijo voditi na podlagi kompromisov ne le med partnerjema, ampak tudi z otroki. Le en srednješolec bi rad bil "glava družine" in si želi, da bi ga partnerka podpirala tako v dobrih kot tudi v slabih odločitvah. To pa ne pomeni, da o njenih predlogih ne bi premislil (Srednješolci 2017).

Odrasli so mnenja, da danes matere in očetje pri vzgoji otrok veliko bolj sodelujejo kot včasih. Tako moški kot ženske se strinjajo, da ima vsak kdaj kakšen slab dan, tako so občasno lahko tudi »sitne«. Kar pa velja za oba spola. Seveda moški partnerke tudi pohvalijo, da so delavne, saj morajo usklajevati svojo kariero z družino. Pravijo tudi, da so mnogo bolj popustljive in ne tako stroge, kot so bile njihove matere. Poudarijo tudi dejstvo, da so danes pri vzgoji otrok zelo odvisni od svojih staršev. Velikokrat se zgodi, da gredo otroci iz vrtca ali šole kar k starim staršem, dokler se sami ne vrnejo iz službe (Odrasli 2017).

Predvsem upokojenke pravijo, da so se zelo trudile biti podobne lastnim materam. Ker pa so bile vse redno zaposlene, to velikokrat ni bilo mogoče. Za vzgojo svojih otrok so se velikokrat zanašale na lastne matere. Zase pravijo, da niso bile tako stroge kot njihove matere, da so otrokom veliko več pustile. Delovne navade, gospodinjstva opravila, ročne spretnosti so tiste navade, ki so jih prevzele od svojih mater. Moški del se je strinjal s tem, da so njihove partnerke delovne, skrbne, pridne in bolj popustljive od njihovih mater. Samo kuhati ne znajo tako dobro kot njihove lastne (Upokojenci 2017).

Za uspešno družinsko življenje je pomembno zavedanje lastnih potreb in potreb drugih ljudi okoli nas, v tem primeru partnerjev in otrok ter odprt dialog in skupno oblikovanje rešitev, ki bodo v končni fazi zadovoljile potrebe vseh. Namesto na napake, primanjkljaje in krivice se moramo osredotočati na pozitivno, na tisto, kar je pri ljudeh močno. Starševstvo je eno najbolj zahtevnih življenjskih nalog, katero spremljajo vsakodnevni konflikti, pomanjkanje časa zase, utrujenost, zmedenosti in podobno. Poleg tega pa je tudi nekaj najbolj izpolnjujočega in čudovitega. Starševstvo je ne le delo z otrokom, ampak tudi delo na sebi, ko rastejo otroci, rastejo tudi starši, raziskujejo sebe in lastne vrednote. V slovensko kulturo zasidran mit povezan s starševstvom je mit o žrtvovanju in trpljenju. Ta pravi, da se je potrebno za svoje otroke neprestano žrtvovati, odpovedovati in trpeti, saj naj bi dober starš najprej gledal na otroka, šele potem nase in na svojega partnerja. Odraščanje ob takšnih starših pa je za otroka prej obremenjujoče kot dobro. Otrok vse življenje nosi v sebi občutke krivde, negotovost, strah in nizke lastne vrednosti zaradi nesrečnosti lastnih staršev. Uspešni starši so lahko le tisti starši, ki so sami s seboj zadovoljni in imajo napolnjene baterije. Starši, ki ne bodo skrbeli zase, se bodo počasi začeli dušiti, vse bolj se bodo počutili neizpopolnjene, nezadovoljne in brez življenjske energije. Kar pa ne vpliva le na posameznika, ampak tudi na partnerja in otroke. V mnogih partnerskih odnosih se skrb za lastne potrebe spremeni v vojno med partnerjema, kjer si vsak želi pridobiti čim več časa in prostora zase ter se izgubita v lastnih obtožbah in občutkih izkoriščenosti, kjer se otroci začnejo počutiti kot ovira in breme lastnim staršem. Iskrena

medsebojna podpora je ključna za dobro partnersko in družinsko življenje (Križnik in Novak 2010, 8–17, 159–160), kar lahko vidimo, da predstavlja prednost v fokusnih skupinah srednješolcev in odraslih.

Čeprav se vprašanja razlikujejo, lahko rečemo, da so lastnosti, ki si jih srednješolke kot matere želijo imeti in jih odrasle ženske in upokojenke imajo, vsaj malo podobne. Pri srednješolkah in odraslih veliko pomeni komunikacija in kompromisi, naloga moških ni več le služenje denarja, ampak tudi skrb za otroke in družinska opravila, tako lahko tudi ženske več naredijo za lastno kariero. Srednješolci delavnosti niso omenjali, je pa to bil velik del pogovora pri odraslih in upokojencih. Prav tako odrasli in upokojenci pravijo, da niso tako stroge kot njihove matere, otrokom se bolj popušča, večkrat se pogleda skozi prste.

3.4.4 VREDNOTE MATER

Četrto vprašanje se je razlikovalo v vseh treh skupinah. Srednješolke sem spraševala po mnenju o "sodobnih" materah, odrasle sem spraševala o starševskih vrednotah in lastnostih, ki so jih njihove matere na njih prenesle, ter upokojence o tem, kakšne materinske vrednote in lastnosti so želeli oziroma so prenesli na lastne hčerke. Zadnje vprašanje je bilo možno, ker imajo vsi udeleženi upokojenci hčerke.

Srednješolce sem povprašala, kaj menijo o "sodobnih materah", kjer sem mislila mlade matere, ki so pod vplivom trenutnih trendov⁶ in družbenih omrežij. Srednješolci so mnenja, da veliko staršev danes na samo starševstvo sploh ni pripravljenih, se jim v starševstvo preveč mudi in še nimajo dovolj življenjskih izkušenj. S tem pa delajo sebi in otroku več škode kot koristi. Otroka ne vzgajajo, ampak mu pretirano popuščajo, ga razvadijo, ni pomembno le to, da ima otrok zavetje in hrano, starši morajo biti otroku tudi vzorniki. Otrokom je potrebno nameniti veliko časa, pri "sodobnih" materah pa včasih dobijo občutek, da imajo otroke samo zato, ker same želijo biti center pozornosti na družbenih omrežjih. Takšne matere se jim ne zdijo primerne (Srednješolci 2017).

⁶ "trend /.../ značilnost pojava glede na spreminjanje v daljšem časovnem obdobju" (Trend 2017). V mojem primeru smo govorili o trendih, ki se pojavljajo na družbenih omrežjih, kot jih navaja tudi Alex York v svojem članku "6 Social Media Trends That Will Take Over 2017": predvsem vse za popularnost na Facebooku in Instagramu (York 2017)

Odrasle sem povprašala o tem, kakšne starševske vrednote in lastnosti so na njih prenesle njihove matere. Našteli so skrbnost, poštenost, delavnost, predvsem pa to, da se je dobro učiti in imeti izobrazbo (Odrasli 2017).

Upokojenci so odgovarjali na vprašanje kakšne materinske vrednote in lastnosti so oziroma so želeli prenesti na svoje hčerke. Vrednote in lastnosti opisane v zgodbah so predvsem pridnost in delavnost, pomembnost izobrazbe, poštenost, samostojnost in organiziranost (Upokojenci 2017).

3.4.5 AKTUALNOST LASTNOSTI STEREOTIPACANKARJANSKE MATERE

Peto vprašanje je bilo zopet za vse udeležence isto. Zanimalo me je, ali mislijo, da so lastnosti stereotipa Cankarjanske matere danes še aktualne in zakaj so oziroma niso?

Srednješolci so mnenja, da je takšnih lastnosti, ki jih pooseblja stereotip Cankarjanske matere, čedalje manj. V skladu s tem stereotipom je mati močna in potrpežljiva ženska teh lastnosti pa današnjih materam ne bi ravno pripisali. Menijo, da se je v tem času ogromno spremenilo, da je mati lahko tako močna, mora ogromno pretrpeti. V takšnih hudih časih pa današnje matere ne živijo, veliko stvari jim je »danih na pladnju« (Srednješolci 2017).

Pri odraslih so večinskega mnenja, da lastnosti stereotipa Cankarjanske matere sploh niso več aktualne. Pravijo, da ženske danes ne trpijo več na skrivaj, ampak to povedo naglas. Ženske niso več odvisne od moških, so samostojne in se ob nepravilnih situacijah "uprejo" (Odrasli 2017).

Upokojenci so mnenja, da lastnosti stereotipa Cankarjanske matere niso več aktualne, predvsem zaradi tega, ker so se časi tako spremenili. So dostojanstvene, ampak kakšne druge njene lastnosti jim ne bi pripisali. Pravijo tudi, da je nemogoče primerjati današnje življenje s tistim v času Ivana Cankarja. Čas gre naprej in tudi »slovenska mati« se mora spreminjati (Upokojenci 2017).

Vse tri fokusne skupine se strinjajo s tem, da lastnosti stereotipa Cankarjanske matere niso več aktualne. Predvsem zaradi duha časa. Tempo življenje je drugačen, prav tako odnosi med ljudmi in položaj žensk v družbi, zato se jim zdi logično, da so tudi lastnosti mater drugačne.

3.4.6 ZASAVSKA RAZLIČICA "SLOVENSKE MATERE"

Šesto vprašanje se je glasilo: "Zasavska različica slovenske matere je Ana Dimnik, ženska močnejšega karakterja. Katera (Ana Dimnik ali Cankarjeva mati) se vam zdi bolj ustrezen vzor slovenskim materam in zakaj?"

Srednješolci pravijo, da Ana Dimnik, saj je bila pogumna in trmasta ter vedno vztrajala pri svojem. Vztrajala je pri stvareh, za katere je vedela, da je potrebno vztrajati, ker je tako prav. Takšen karakter je lahko vzor vsem ženskam, ne le materam (Srednješolci 2017).

Odrasli pravijo, da je dobro, da tako kot Ana Dimnik ženske niso več tiho in izražajo svoje mnenje jasno in glasno. Menijo, da ni prav, da »vsem samo strežeš z leve in desne in tiho prikimavaš«, ampak da moraš tudi glasno zavzeti svoje stališče (Odrasli 2017).

Upokojenci pa pravijo, da je to odvisno od posameznika in njegovega karakterja, pa tudi od komunikacijskih sposobnosti, partnerja in družine ter kaj je posamezniku bolj pomembno. Pomembno je tudi, ali imaš lahko dobro kariero in s tem ne uničuješ družine oziroma kaj od tega si postavil na prvo mesto. Tako niso prišli do nekega skupnega zaključka, katera je boljši vzor (Upokojenci 2017).

Srednješolci in odrasli se strinjajo, da je Ana Dimnik boljši vzor za slovenske matere, upokojenci pa pravijo, da si vzornike izbiramo sami glede na lastne karakterne značilnosti. Je mogoče, da so udeleženci bolj na strani Ane Dimnik zaradi geografske bližine in jo zaradi tega bolj poznajo? Pri izvedbi fokusnih skupin, sem preden sem zastavila to vprašanje povedala najprej nekaj malega o življenju in delu Ane Dimnik. Edina fokusna skupina, ki je za Ano Dimnik sploh vedela, ter o tem kaj je počela, je bila skupina upokojencev. Skupini odraslih in srednješolcev poznata le gostilno Dimnik, takšno, kot je danes. Tako lahko sklepam, da na odgovor na to vprašanje ni vplivala geografska bližina.

3.4.7 KLJUČNE SPREMEMBE

Pri zadnjem vprašanju me je zanimalo, kako se je po njihovem mnenju stereotip slovenske matere skozi zgodovino spreminjal ter kaj so bile ključne spremembe.

Srednješolci pravijo, da je po njihovem mnenju največja sprememba to, da so ženske danes zaposlene in ne preživijo celega dne doma z gospodinjskimi opravili. Velika sprememba so tudi volilna pravica in s tem občutek, da tudi njihov glas nekaj šteje. S tem se je spremenil tudi njihov status v družbi, pomembno jim je, kakšen ugled v tej imajo. V veliko pomoč materam

danes so tudi ustanove, kot je vrtec, saj jim omogočajo, da njihova kariera na račun družine ne trpi. Poleg tega pa želijo, da so otroci čim prej čim bolj samostojni, da lahko kakšno uro po šoli tudi preživijo sami doma (Srednješolci 2017).

Odrasli pravijo, da so ženske postale bolj neodvisne, vključene v vse vidike družbenega življenja – politično, kulturno, gospodarsko. Naučile so se delo delegirati, da lahko hodijo v službo, poleg tega pa poskrbijo tudi za družino (Odrasli 2017).

Upokojenci pa so se najprej vprašali, ali se je t.i. »slovenska mati« spremenila ali izgubila. Največja sprememba, pravijo, je zaposlitev ženske delovne sile. S tem ko greš v službo, si razširiš obzorja, spoznaš nove ljudi, se z njimi družiš, sodeluješ. To je bila največja sprememba (Upokojenci 2017).

Vse tri fokusne skupine se strinjajo, da je največja sprememba ta, da matere niso več vezane le na lastno gospodinjstvo, ampak da so se zaposlile in tako nekaj ur v dnevu ni posvečenih gospodinjstvu in družini, ampak družabnemu življenju. Povečala se je njihova samostojnost in neodvisnost.

4 ZAKLJUČEK

V zaključku se bom znova vrnila k svojemu raziskovalnemu vprašanju iz začetka diplomskega dela. Koliko, če sploh, je danes še prisoten stereotip "slovenske matere" in kako ter v kolikšni meri se spreminja percepcija slovenske matere v zaznavah različnih generacij v Zasavju?

Stereotip "slovenske matere", ki ima lastnosti t.i. Cankarjanske matere, danes vsaj na področju Zasavja ni več prisoten. Stereotip "slovenske matere" se je precej spremenil. Stereotip "slovenske matere" v Zasavju je danes ženska močnega karakterja, samostojna, neodvisna. Ženska, za katero je 24 ur v enem dnevu premalo. Ženska, ki usklajuje družinsko življenje s svojo kariero. Ženska, katero ni strah prositi za pomoč partnerja in lastne starše. Ženska, ki zna žonglirati, organizirati in deliti delo med družinskimi člani. Ženska, ki ji je skrb za otroke prioriteta. Je ženska, ki je prilagodljiva, iznajdljiva in vztrajna. Tudi krščanska ponižnost je ne pogojuje več. Je ženska, ki se udeležuje vseh vidikov družbenega življenja: političnega, kulturnega in gospodarskega.

Percepcija slovenske matere v zaznavah različnih generacij v Zasavju se spreminja predvsem v smeri enakopravnosti in enakih možnosti za oba spola. Na primer, skupini srednješolcev je

samoumevno, da matere hodijo v službo, odrasli pa pravijo, da so očetje vse bolj prisotni pri vzgoji otrok in gospodinjskih opravilih. Medtem ko je v skupini upokojencev še običajno, da je ženska zadolžena za gospodinjska opravila ter da je to njihovo delo samoumevno in necenjeno, ne glede na to, da so prav tako kot moški, preden so se lotile gospodinjskih opravil, že oddelale osemurni delavnik. Razlika je tudi pri strogosti »slovenskih mater«. Z vsako generacijo so te manj stroge, bolj popustljive, delajo v dialogu z otrokom in iščejo kompromise. Razlika je tudi v tem, da je bila generacija moje babice, danes upokojenk, zaposlena večinoma v Zasavju, tako jih doma ni bilo 8 ur, danes pa generacija sodobnih staršev tukaj težko dobi službo. Industrijski obrati propadajo, mesta se spreminjajo v spalna naselja. Generacija odraslih se je tako prisiljena voziti v službo tudi po uro ali več v eno smer. Njihov delavnik je dolg večinoma 8 ur, vendar so z doma mnogo dlje. Generacija odraslih je tako izjemno hvaležna svojim staršem za vso pomoč pri vzgoji otrok. Že generacija upokojencev se je zanašala na svoje starše, danes pa so odrasli od teh še bolj odvisni. Torej čedalje manj časa preživijo doma, z družino.

Takšen bi bil kratek in jedrnat odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje. Če povzamem, je največjo samostojnost in neodvisnost ženskam prinesla možnost zaposlitve. Zaposlitev je pomenila širjenje obzorij in poznanstev, bolj bogato družbeno in kulturno življenje. Kot pa smo lahko videli v razmišljanjih različnih generacij zastopanih v fokusnih skupinah, so bile spremembe v zasebnem in javnem življenju postopne. Pri generaciji upokojencev so bile matere izključno gospodinje, svoj čas so preživele doma, skrbele so za družino, druženje ni potekalo izven družinskih in sosedskih okvirov. Pri generaciji odraslih so bile matere sicer zaposlene, a so gospodinjska opravila še vedno pripadala izključno njim, družabno življenje se je razširilo na krog sodelavcev. Pri skupini srednješolcev je dejstvo, da so matere zaposlene, samoumevno, kar jim vzame večje količine časa, niso le matere, ampak enakovredne partnerke, skrb za družino in gospodinjstvo tako ne sloni le na njihovih ramenih, družabno življenje pa sega izven okvirov družine in sodelavcev.

Spremenil se je stereotip spolov in spolnih vlog. V smislu, kaj je pričakovano od posameznega spola. Glede na odgovore fokusnih skupin je danes od ženske pričakovano, da bo imela izobrazbo in se zaposlila, v času mladosti mojih starih staršev je bilo od ženske pričakovano, da bo doma, skrbela za gospodinjstvo in družino. Od moških se danes pričakuje, da bodo pri gospodinjskih in družinskih obveznostih pomagali, v času mladosti mojih starih staršev bi bil to absurd, v smislu, da je njegova vloga ta, da odloča in gospodinjstvo finančno podpira. Matere fokusne skupine odraslih pa kažejo tranzicijo med stereotipom enega in drugega obdobja. Velik

vpliv na to imajo spremembe na področju enakosti spolov, ki so se dogajale v 20. stoletju. Kamor spada ženska volilna pravica, konvencija o odpravi diskriminacije žensk ter politika enakih možnosti v razvojnih dokumentih Evropske unije. Vse to spreminja tako stereotip "slovenske matere" kot tudi percepcijo "slovenske matere" skozi generacije.

Tako lahko zaključim, da se percepcija "slovenske matere" skozi generacije spreminja, vendar se zdi, da v temelju stereotip ostaja enak v smislu njegove idealizacije in povzdigovanja materinske vloge. »Slovenska mati« je skrbna mati, delovna mati, ponosna mati ter tako, kot so se mnogokrat odzvali upokojenci, "zlata mati".

5 LITERATURA

1. Brown, Pam. 1994. *Moji ljubi mami*. Ljubljana: založba Mladinska knjiga.
2. Ferligoj, Anuška, Tanja Rener in Mirjana Ule. 1990. *Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločena"*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
3. Furlan, Nadja. 2006. *Manjkajoče rebro: ženska, religija in spolni stereotipi*. Koper: Založba Annales.
4. Gibbs, Anita. 1997. *Focus groups*. Dostopno prek: <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html> (10. julij 2017).
5. Hacin, Nevenka, Irena Ivančič Lebar, Miran Kalšek in Jana Mlakar Adamič. 2001. *Srečno... Črne doline*. Ljubljana: Cicero.
6. Hazler, Vito. 2013. *Ana Dimnik: "Slovenska mati" iz Trbovelj*. Dostopno prek: http://etnologija.etnoinfolab.org/sl/informacija.asp?id_meta_type=73&id_informacija=440 (3. junij 2017).
7. Hladnik, Miran. 1997. *"Bodi svojemu možu pokorna!": ženska v minuli slovenski prozi*. Dostopno prek: <http://lit.ijs.si/zenske.html> (12. julij 2017).
8. Ivančič Lebar, Irena. 2006. *Naše Trbovlje: od trga do mesta*. Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje.
9. Jesterle-Doležal Alenka. 2003. Mitologizacija ženske v Cankarjevi prozi. V *Slovenski roman*, ur. Miran Hladnik in Gregor Kocijan, 109–118. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
10. Jesterle-Doležal, Alenka. 2008. *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
11. Kalšek, Miran, Andrej Uduč, Špela Pavli Perko, Bogdan Šteh in Zoran Poznič. 2016. *60 let Zasavskega muzeja Trbovlje in Delavskega doma Trbovlje*. Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje.
12. Kitzinger, Jenny. 1995. *Qualitative research, introducing focus groups*. Dostopno prek: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2550365/> (10. julij 2017).
13. Kobal, Darja. 2000. *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
14. Košiček, Marijan. 2001. *Ženska in ljubezen v očeh Ivana Cankarja*. Ljubljana: Tangram.

15. Kržišnik, Robert in Marjeta Novak. 2010. *Starši nove generacije: praktični priročnik za spoštljive, sproščene in sodelovalne družinske odnose*. Ljubljana: Humus.
16. Mlakar Adamič, Jana. 2010. *"Eno bolh'co ljubim, v moji srajčki spi..."*: zgodovina higiene v Zasavju. Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje.
17. Nastran Ule, Mirjana. 1999. *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
18. Odrasli. 2017. Fokusna skupina. Trbovlje, 28. junij.
19. Ojsteršek, Martin. 2000. *Veliki ugankarski slovar : Gesla po abecedi*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
20. Pezdirc Bartol, Mateja. 2007. Ženski liki v Cankarjevi dramatik (s posebnim ozirom na lik matere). *43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Dostopno prek: <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/43.-SSJLK.pdf> (2. julij 2017).
21. Powell, Richard A. in Helen M. Single. 1996. *Focus Groups*. Dostopno prek: <https://academic.oup.com/intqhc/article/8/5/499/1843013/Focus-Groups> (10. julij 2017).
22. Srednješolci. 2017. Fokusna skupina. Trbovlje, 9. junij.
23. *Trend*. 2017. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=trend&hs=1 (13. september 2017).
24. Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Upokojenci. 2017. Fokusna skupina. Trbovlje, 20. junij.
26. York, Alex. 2017. *6 Social Media Trends That Will Take Over 2017*. Dostopno prek: <https://sproutsocial.com/insights/social-media-trends/> (13. september 2017).

PRILOGE

PRILOGA A: FOKUSNA SKUPINA – SREDNJEŠOLCI

(9.6.2017 ob 17.00 trajanje: približno 30 minut)

Srednješolec 1 - moški, 16 let

Srednješolec 2 – moški, 16 let

Srednješolec 3 – moški, 16 let

Srednješolka 1 – ženska, 16 let

Srednješolka 2 – ženska, 16 let

Srednješolka 3 – ženska, 16 let

1. Kakšna je po vašem mnenju tipična oziroma neka povprečna slovenska mati?

Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja, ... ?

Srednješolka 1: Po mojem mnenju je slovenska mati zelo skrbeča, pomembno ji je, da ima njen otrok ustrezno izobrazbo in, da uspe, ter do uspeha pride sam.

Srednješolec 2: V večini jih skrbi za otroke, drugače pa se strinjam s prejšnjim mnenjem.

Srednješolec 1: Povprečna slovenska mati mora imeti trden karakter. Svojemu otroku želi najboljše, torej otroku zagotovi dobro izobrazbo in, da ne zaide v slabo družbo. Mati pa je tudi delovna in ne skrbi le za otroka ampak za vse člane v družini, torej skupaj drži tri vogale hiše.

Vsi: Mati mora otroka postaviti pred kariero.

2. Kakšna je vaša mati? Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja, je karierno usmerjena, ... ?

Srednješolec 2: Mojo mati zame zelo skrbi, včasih preveč, je ponosna. Če gledamo njen karakter je optimistična oseba, mar ji je za druge ljudi.

Srednješolec 1: Moja mati je ponosna, želi si pomagati ljudem, še posebej v družini. Občasno je lahko stroga, vendar ima vedno dober namen in za nas hoče najboljše.

Srednješolka 1: Moja mati je močna in trmasta ženska, čeprav je zaradi preteklih dogodkov malo bolj črnogleda, se potruji, da stvari vidi pozitivno. Drugače je zelo stroga vendar pokaže, da ji je mar. Vidi pa se tudi, da je ponosna na nas in nase, ter kako nas je vzgojila.

Srednješolec 3: Moja mati je zelo »kuk«, v smislu, da skoraj vse pusti oz. se z njo vse lahko zmeniš, tudi, če se o nečem ne strinja z lahkoto prideva do skupnega kompromisa. Drugače je vesela, nasmejana in vedno za hece.

Srednješolka 2: Moja mati je v redu.

Srednješolka 3: Moja mati je stroga, ob trenutkih se zna pohecat. Večino časa rajši sebe postavi pred druge.

3. Kakšna bi si kot matere želela biti same oziroma fantje, kakšna mati bi želeli, da je vaša partnerka?

Srednješolec 1: Želim, da bi me moja žena podpirala, torej, da te podpre v dobrem in slabem. Želim pa tudi, da ne prevzame vodstva v družini, saj po mojem mnenju je vodja hiše moški, torej, da moški sprejme odločitve, žena pa mu pomaga in poda predloge.

Srednješolec 2: Želim, da bi moja žena podpirala otroka, bolj kakor mene. Želim, da, če sprejemem slabo odločitev, mi to pove in me vnaprej opozori, torej, da je iskrena in ne preveč trmasta. Glede »vodja hiše« pa se mi zdi, da je najbolje, če sta starša kot skupni vodji in komunicirata. Želim pa tudi, da bi otrok sodeloval pri odločitvah.

Srednješolec 1: Komunikacija je pomembna v družini.

Srednješolec 3: Želim, da bi bila moja žena vedno pozitivna, da te podpira tudi pri neumnostih in, da podpira otroke. Glede vlog je najbolje, da je enakovredno, ni potrebno, da je moški glavni, saj se lahko tudi ženska odloča.

Srednješolka 1: Rada bi podpirala otroka in bila močna, da se lahko name opre. Naredila pa bi, da bi bilo najboljše za otroka.

Srednješolka 2: Se popolnoma strinjam s prejšnjo izjavo.

Srednješolka 3: Rada bi podprla moža in otroka, vsako stvar bi poskusila gledati iz pozitivne strani. Želim si, da bi bila v družini komunikacija in s tem, da bi se vse lahko dogovorili v pogovoru.

4. Kakšne se vam zdijo sodobne mame, s tem mislim matere, ki so že pod močnim vplivom trenutnih trendov, družbenih omrežji? Kaj za njih pomeni kariera in družina?

Srednješolka 1: Zdi se mi, da sodobne mame želijo biti center pozornosti, v smislu, da imajo otroka za več »všečkov« na socialnih omrežjih in takšne mame se mi ne zdijo primerne mame. (Zdijo se mi neumne. Delajo stvari brez premisleka.) Bolj jim je pomembno, da imajo »všečke«, kot pa skrb za otroka, zato nekatere tudi pustijo drugim, da skrbijo zanj namesto, da bi to naredile same.

Srednješolec 1: Če imaš otroka, mu moraš nameniti veliko časa. Sedaj vidiš npr. v restavraciji, ko otroci jočejo, mame pa se zanj sploh ne zmenijo ali pa jim dajo dudo samo, da so tiho. To se mi ne zdi pravilno, če imaš otroka se mu moraš posvetiti in ga vzgajati.

Srednješolka 1: Zavedati se moraš, da ko imaš otroka mu moraš poleg hrane in zavetja poskrbeti tudi vzornika.

Srednješolec 2: Zdi se mi, da sedaj veliko staršev sploh ni pripravljenih na starševstvo, ker se jim mudi ali pa svoje otroke preveč razvadijo, saj zelo popuščajo otroku, ker niso pripravljeni. Včasih, ker je bila večja kriza so bile mame bolj pripravljene na starševstvo.

Srednješolec 1: V zdajšnjem času se mi zdi, da so starši še zelo ne izkušeni in se jim glede starševstva preveč mudi, s tem pa škodijo sebi in otroku.

Srednješolka 1: Glede popuščanja se mi zdi, da večina to dela, ker jih je strah, da bodo naredili napako in, da, če otroku rečeš »Ne!« ti bo to zameril. Če pa starši nimajo časa za otroka, mu kupijo tablice, telefone in podobno, da otroka zaposlijo.

Srednješolec 1: V tem času je aktualno piti in kaditi in otroci se tega hitro naučijo/navadijo, še posebej, če to vidijo pri starših.

5. Cankarjanska mati velja za »prototip« slovenske matere, se vam zdi, da so njene lastnosti danes še aktualne?

Srednješolka 1: Zdi se mi, da je pa ženska bila zelo močna in potrpežljiva. Po mojem mnenju je tega čedalje manj, saj npr. sedaj te lahko nekdo grdo pogleda in si že misliš, da si ti kriv za vse kar se je njemu zgodilo. V tem času so redke ženske takšnega značaja.

Srednješolec 2: Meni se zdi, da se je to kar spremenilo.

Srednješolec 1: S tem se strinjam, vidi se, da je Cankarjeva mati veliko pretrpela ampak se je iz vsega tudi veliko naučila, današnje mamice pa večinoma niso šle čez tako težke stvari in so imele veliko stvari danih na pladnju. Včasih so morali trdo delati za hrano in so stvari bolj cenili, sedaj pa se je to močno spremenilo.

Srednješolka 1: Po mojem mnenju je čedalje manj takšnih žensk, ker se vsem tako mudi, da imajo otroka in še niso dovolj izkušene, da bi lahko skrbele za otroka.

6. Zasavska različica slovenske matere je Ana Dimnik, ženska močnejšega karakterja, katera (Ana Dimnik ali Cankarjeva mati) se vam zdi bolj primerna kot vzor slovenskim materam in zakaj?

Srednješolka 1: Ja, Ana Dimnik, ker je bila pogumna in trmasta, v smislu, da pri nečem vztrajaš, ker veš, da je to pravilno in s svojim močnim karakterjem je lahko vzor vsem mamicam oz. ženskam.

7. Kako se je po vašem mnenju slovenska mati spremenila skozi zgodovino, katere so bile po vašem mnenju ključne spremembe?

Srednješolka 3: Na začetku je bila vloga ženske oz. mame, da poskrbi za otroka in za gospodinjska dela. Potem pa so se začele ženske upirati in so pridobile pravice, ter začele so hoditi v službo, vendar so še vedno morale skrbeti za otroka.

Srednješolka 1: Prej so imele več časa, da so lahko poskrbele za otroka, ko pa so začele hoditi v službe pa so poskušale narediti otroke čim bolj samostojne, da so lahko v času službe bili tudi sami doma. Sedaj se mi zdi, da jih bolj zanima družba kot pa družina, torej, da gledajo kaj si drugi o njih mislijo.

Srednješolec 1: Čez čas so spremenile svoja mnenja, šle so od gospodinjskih del in brez pravic, do pravic in službe. Sedaj pa jim je najbolj pomemben status v družbi, njihov ugled in kaj si ljudje o njih mislijo, torej priljubljenost, kar pa ni del dobre vzgoje.

Srednješolka 1: Spremenilo se je tudi to, da sedaj imaš izbiro, če boš ti skrbel za svojega otroka, včasih ni bilo tako. Sedaj lahko daš otroka v varstvo in prepustiš, da ga drugi vzgajajo.

PRILOGA B: FOKUSNA SKUPINA – ODRASLI

(28.6.2017 ob 19.30; trajanje približno 30 minut)

Odrasel 1 – moški, 36 let

Odrasel 2 – moški, 39 let

Odrasel 3 – moški, 42 let

Odrasel 4 – moški, 46 let

Odrasla 1 – ženska, 34 let

Odrasla 2 – ženska, 39 let

Odrasla 3 – ženska, 38 let

1. Kakšna je po vašem mnenju tipična oziroma neka povprečna slovenska mati?

Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja...?

Odrasel 3: In vse tiho je bilo.

(smeh)

Odrasel 4: Povprečna mati je delavna.

Odrasel 2: Pridna.

Odrasla 3: Zaposlena.

Odrasel 2: Skrbna.

Odrasla 2: Zaposlena cele dneve.

Odrasel 4: Skrbi za otroke in ji ni vseeno. Za njih skrbi od jutra do večera, vsaj večina.

Odrasla 3: Današnje mame so drugačne, kot so bile mame včasih. Če pogledamo naše babice, ko so bile one mame so bile doma in so skrbele za družino, otroke in gospodinjstvo, v tem času pa so moški delali in s tem finančno skrbeli za družino. Potem, če pogledamo naše mame, te so že hodile v službo in so delo opravljale do dveh, preostanek dneva pa so namenile družini. Mi pa večino dneva preživimo v službi in ti zmanjka časa za družino.

Odrasel 2: Čez čas se to stopnjuje.

Odrasel 1: Naslednje generacijo bodo že 24ur na dan delale.

(smeh)

Odrasel 3: Lahko pa, da bodo na koncu delale samo ženske.

Odrasla 3: V bistvu imaš še vedno družino in druga opravila ampak nisi cel dan doma.

Odrasel 2: Spremenil se je tempo življenja.

Odrasla 3: Čas, ki bi ga lahko namenil družini, ga zapraviš v službi.

Odrasel 4: Včasih se je veliko gradilo in so mogle ženske po službi pomagati pri gradnji. Sedaj je pa drugače, več je šolanja in nasploh intelektualnega dela.

Odrasel 2: Ki te pa še bolj izmuči.

Odrasel 4: Ta ti pobere veliko energije, ko pridejo domov so pa že zelo utrujene in nimajo energije, da bi poskrbele še za otroka. Mislim, da se je kvaliteta življenja poslabšala, če gledamo v smislu družine.

Odrasel 2: Se popolnoma strinjam, včasih se je v nedeljo cela družina odpravila na planino in so svoj čas namenili en drugemu. Sedaj si težko vzameš čas za to.

Odrasla 1: Sedaj so večini tudi bolj pomembne materialne dobrine in morajo še več delati zanje.

Odrasel 1: Tudi tega je veliko.

Odrasel 4: Prej jim je bilo vseeno in ni bilo takšnih razlik, včasih je bila večina delavni razred in so lahko vsi šli na dopust in imeli so dovolj vsega.

Odrasla 1: Smo pa tudi pridobili pravico, recimo kot starš lahko izbere, da dela smo 4 ure.

2. Kakšna je vaša mati? Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja, je, oziroma je bila, karierno usmerjena,...?

Odrasla 1: Po mojem mnenju so jim bili bolj pomembni otroci, kot kariera, saj so bile v delavnem razredu in niso imele tako zahtevne kariere.

Odrasel 2: Moja mati je bila skrbna, čeprav je imela 12urni delavnik.

Odrasel 4: Naša mati je imela 8urni delavnik in je preostali čas skrbela za družino in gospodinjska opravila.

Odrasel 2: Tudi, če je bilo kaj narobe je bila vesela.

Odrasel 4: Včasih pa je bilo treba tudi bežati, parkrat na teden.

(smeh)

Odrasel 2: Tudi do tega je prišlo.

(še več smeha)

Odrasla 1: Vsega je bilo dovolj, skrbela je za šolo, vsako leto smo šli na dopust, takšna povprečna mati.

3. Kakšne ste same kot matere oziroma, moški, kakšne so vaše partnerke kot matere?

Odrasel 2: V redu partnerke.

Odrasla 3: Ne upa nič drugega povedati.

(smeh)

Odrasla 2: Kakor kdaj.

Odrasel 2: Zna biti tudi hudič.

Odrasel 3: Tudi sitne ja.

(smeh)

Odrasla 2: To je obojestransko.

Odrasel 2: Jaz ne.

(smeh)

Odrasel 2: Vsak ima kakšen slab dan.

Odrasla 1: Po mojem mnenju so sedanji otroci bolj naporni, kot smo bili mi. V tem času je otrokom vse bolj dostopno in imajo več izven-šolskih aktivnosti, katerih mi sploh nismo imeli. Sedaj moraš poleg službe moramo še poskrbeti, da je otrok naredil nalogo in, da je pripravljen na šolo.

Odrasla 2: Pri nas ni bilo velik težav s tem.

Odrasel 3: To je odvisno od šole.

Odrasla 1: Ne smeš precenjevati otroka glede šole, če mu nekaj ne leži ne smeš pričakovati 5. Ne smeš ga siliti ampak mu moraš pomagati.

Odrasel 1 – Meni se zdi, da je Anja nekaj drugega vprašala.

(smeh)

Odrasla 1: Včasih sem lahko sitna. Želim si imeti red in disciplino.

Odrasel 1: Tri stvari.

Odrasel 1, Odrasel 4 in Odrasel 2 – Red, rad in disciplina!

Odrasla 2: Veliko je lepih trenutkov, več kot slabih. Tudi, če slab pride, ga obrneš na boljše in je takoj dobro.

Odrasel 3: Slabe trenutke pozabiš, zapomniš si le dobre.

Odrasla 2: Zdi se mi, da matere in očetje bolj sodelujejo in skupaj skrbijo za otroke.

Odrasel 3: Veliko vlogo pri vzgoji otroka sedaj igrajo stari starši. Otroka lahko za največ 8 ur pustiš v vrtcu, preostali čas, ko te ni doma so pa pri starih starših.

Odrasla 3: Včasih so starši vzgajali otroke, sedaj pa jih stari starši.

Odrasel 4: Mi smo bili pa samorastniki.

Odrasla 3: Pa smo čisto uredi izpadli.

Odrasel 4: Prej smo bili bolj samostojni, sedaj je kot bi bilo 3 leta zamika pri razvoju.

Odrasla 3: Otroci sedaj veliko več pričakujejo od nas, kot smo mi od naših staršev. Včasih si vzel, kar ti je bilo dano, sedaj pa nikoli ni dovolj stvari.

Odrasla 2: Razvajeni so.

Odrasel 4: Ne ljubi se ti pregovarjati z njim, da mu nekaj ne boš kupil.

Odrasla 3: Če imaš mu do neke meje še lahko kupiš stvari.

Odrasel 3: Včasih smo morali po Kinder jajčko iti v Avstrijo.

Odrasel 2: Pa zelo si je bil vesel.

Odrasel 3: Ja, sedaj jo pa dobiš na vsakem Petrolu.

Odrasel 4: Zato pa sedaj ni nič vredna.

Odrasel 3: Pa preste so bile včasih.

Odrasel 4: Ali pa krofi iz Trojan.

(pogledajo krofe na mizi)

(smeh)

Odrasel 3: Te so še vedno.

Odrasel 4: Pa pice iz Dimnika.

(pogledajo pice na mizi)

(še več smeha)

4. Katere vrednote, lastnosti so vaše matere prenesle na vas, glede starševstva?

Odrasel 2: Skrbnost.

Odrasel 1: Da vsakogar pozdraviš.

Odrasel 2: Da je potrebno hoditi v cerkev.

Odrasla 2: To se te ni prijelo.

(smeh)

Odrasel 4: Poštenost.

Odrasla 2: Delavnost.

Odrasel 4: Da se moraš učiti, ker drugače boš pometal ceste.

Odrasel 1: Ali pa šel za policaja.

(smeh)

Odrasel 3: Ja to so nam govorili, »Če se ne boš učil, boš ceste pometal!«.

Odrasla 3: Ja, točno.

Odrasel 1 in **Odrasel 4**: Tako so govorili.

5. Cankarjanska mati velja za »prototip« slovenske matere, se vam zdi, da so njene lastnosti danes še aktualne?

Odrasla 1: Ne.

Odrasla 2: Ne, ravno obratno.

Odrasel 4: Niti najmanj.

Odrasla 2: Se znamo upreti.

Odrasla 3: Ne trpimo več na skrivaj, sedaj, če trpimo na glas povemo.

(smeh)

Odrasel 1: Niso več odvisne od moških.

Odrasla 3: Včasih je bil moški glavni, žena pa je mogla biti tiho.

Odrasla 2: Tudi takšna vzgoja je bila.

Odrasla 3: Sedaj smo se pa uprle.

6. Zasavska različica slovenske matere je Ana Dimnik, ženska močnejšega karakterja, katera (Ana Dimnik ali Cankarjeva mati) se vam zdi bolj primerna kot vzor slovenskim materam in zakaj?

Odrasla 2: Ja, Ana Dimnik.

Odrasel 4: Bolj predrzna že, ja.

Odrasel 2: Ja.

Odrasel 4: Ženske niso več tiho, kar je tudi prav.

Odrasla 2: Tudi ne moreš biti v današnjih časih, ne moreš biti tiho in samo kimati.

Odrasel 1: Lahko so tudi tiho, kdaj, kak dan.

7. Kako se je po vašem mnenju slovenska mati spremenila skozi zgodovino, katere so bile po vašem mnenju ključne spremembe?

Odrasel 4: Neodvisne so postale, dolžne ne ostanejo več.

(smeh)

Odrasla 1: Tudi v politiki so sedaj ženske in na drugih višjih položajih.

Odrasla 2: Je pa odvisno od karakterja, če so dovolj močne.

Odrasla 3: Delo znamo delegirati, včasih so bolj skrbele za družino sedaj pa smo zraven še vključile delo oz. kariero.

Odrasel 1: V teh časih pa ženska mora imeti službo, tista, ki ne dela je takšna kot so bile včasih, kot hlapec.

Odrasel 4: ...Bolj so družbeno vključene, imajo socialno pripadnost, tudi v firmah kjer delajo so enako cenjene kot moški. Spremenile so celoten sistem!

Odrasel 3: Po mojem mnenju bi bile ženske doma, če bi moški dovolj zaslužili.

Odrasla 2: Nebi bile! Jaz nebi bila vedno doma.

Odrasel 3: Se mi zdi, da bi marsikatera bila.

Odrasla 3: Če nimaš službe si pa nekaj drugega najdeš, da se zaposliš.

Odrasel 4: Ni zdravo biti samo doma.

Odrasla 2: Moraš imeti neko obveznost, da te naprej vleče.

Odrasel 3: Moraš imeti nek red že, če imaš predolg dopust se poleniš.

Odrasel 4: Pa tudi z drugimi ljudmi govoriš in si prisiljen se družiti in sprejemati kompromise, da vidiš, da nisi sam sebi šef...

Odrasla 3: Je pa razlika, če si doma brez denarja ali pa, če imaš denar, saj, če imaš denar si lahko marsikaj privoščiš in potem ni tako težko biti doma.

PRILOGA C: FOKUSNA SKUPINA – UPOKOJENCI

(20.6.2017, ob 17.00 – trajanje približno 1 uro)

Upokojenec 1 – moški, 74 let

Upokojenec 2 – moški, 70 let

Upokojenec 3 – moški, 66 let

Upokojenka 1 – ženska, 61 let

Upokojenka 2 – ženska, 66 let

Upokojenka 3 – ženska, 76 let

Upokojenka 4 – ženska, 62 let

1. Kakšna je po vašem mnenju tipična oziroma neka povprečna slovenska mati?

Kakšne so njene lastnosti, želje, prizadevanja,...?

Upokojenec 1: včasih so bile matere doma, očetje pa so hodili v službo, v naših koncih kot "knapji" (rudarji) ali pa kot ne vem, kaj je še bilo takrat poleg rudarstva, mogoče kaj v gozdu – lesarji, drvarji, oglarji,...

Upokojenec 2: iz kraja kjer prihajam so bile družine velike in tam se je marsikaj dogajalo. Je bil alkohol, in druge stvari. Mama pa je mogla šivati, da nas je preživela. V družini je bilo 5 otrok. Ker je mogla toliko šivati, sem mogel pa jaz sam posodo pomivati in brisati, nekaj časa sem ji pomagal, potem pa sem se malo uprl.

Upokojenka 1: včasih so bile doma, sedaj pa hodijo v službo. Včasih so bile doma pa so na otroke pazile, sedaj pa hodijo v službo, otroci pa moraj v vrtec. Včasih se je delalo od 6ih do 14ih, danes pa morajo delati do takrat, ko hočejo delodajalci, tako, da zmanjka časa za vse. Danes so mamice preobremenjene. Sploh tiste, ki imajo dva ali več otrok.

Upokojenec 1: Še bolj kot so bile včasih, kajne?

Upokojenka 1: Da, še bolj, da.

Upokojenec 2: Da, še bolj, čeprav danes so stroji, ki jim pri opraviilih pomagajo, včasih pa tega niso imele. Včasih tega nič ni bilo in je bilo potrebno vse delati na roke.

Upokojenka 2: Včasih smo na roke prali pa ribežn imeli.

Upokojenec 3: Pa v potok je bilo potrebno iti prati.

Upokojenka 2: Da, pa smo drgnili in prali.

Upokojenka 3: No v glavnem, kako bi jaz rekla, naša družina, za tisti čas ni bila velika, 5 članska, trije otroci, jaz sem bila najstarejša in kadar je kdo kaj ušpičil, sem bila jaz tista, ki jih ne znam paziti, otrok, ne. Mama pa je imela vsa gospodinjska opravila od pranja, kuhanja, likanja, pospravljanja in pomivanja,... ribal smo pa vsi, ni bilo parketa...

Upokojenec 3: ... tudi otroci da...

Upokojenec 2: ... tudi otroci smo ribali da!

Upokojenka 3: ... ribal smo deske, da smo imeli lepo, potem pa je mama vse s časopisnim papirjem pokrila, imeli smo "Slovenski poročevalec", da smo lepo gor po tistem hodili. Da ni bilo tako narobe vse, takoj, pa blatno, ... saj okoli hiše ni bilo asfalta in ko smo v hišo prišli blatni se je kar križala, ko so se po tleh poznale stopinje, ne, tako je bilo. Ata je bil pa rudar in on je bil edini, ki je finančno preživljal družino. Čeprav je mama fizično veliko delala, ampak to takrat ni bilo nič ...

Upokojenka 4: ... nič cenjenega, bilo je samoumevno...

Upokojenka 3: ... da mogla je delati, ... pa je bila izučena šivilja, je imela narejeno šolo. Bila je zelo ponosna na svojo diplomu, kjer je pisalo, da je izučena šivilja. Tako je,... zelo je bila tudi stroga do nas otrok, rada nas je imela, ampak če je kdo skakal po posteljah, ni nikoli vpila, ampak je imela na omari šib'co in mi smo videli, da jo je vzela v roke pa smo že sedeli, čisto mirno in čakali kaj bo povedala. Potem je rekla, da nas ne bo tepla, če bomo pridni, če pa je ne bomo ubogali in ne bomo poslušali jih boste pa dobili. Takšna je bila naša mama. Ampak drugače pa bi rekla, da je bila dobra kot kruh, ki ga je pekla v peči, ko je to tako dišalo, nam je vsem spekla takšen majhen hlebček, prav tako stara mama. Takšen majhen hlebček smo dobili, ki je bil spodaj še malo od pepela, pa tista sirkova, al' kakšna je že bila tista metla, ličkova, smo jo v potoku zmočili, da ni takoj zgorela, ja no... tako. Bila je stroga, ampak dobra. Lahko jaz samo od sebe še povem, ko sem bila stara 6 let, smo na Vodenski šoli bili cepljeni, predšolski otroci in z mamo sva šli peš čez hrib, saj ni bilo prevoznega sredstva, saj ni bilo nič, čez hrib smo hodili pa tako, ... tam sva čakali, veliko jih je bilo še pred nama, ko sva pa prišli tja, bi mogla nastaviti roko sem jih pa ušla.

Upokojenka 4: Te je bilo strah?

Upokojenka 3: ... mami pa je bilo tako hudo, da se je jokala, solze so ji tekle, tega jaz ne bom nikoli pozabila. Je rekla, sedaj ko si pa to naredila, bova pa še eno uro čakali pa kosila ne bo. No pa mi je bilo hudo, ampak me ni udarila, tudi drugače me ni udarila velikokrat, včasih me je malo zlasala.

Upokojenec 2: mene je pa s prakerjem

(smeh)

Upokojenec 1: Moja mama je imela pa tisto kuh'nco, za perilo, ki ga je bilo treba "kuhat", s tistem, me je po navadi lovila.

Upokojenka 3: Kar povej kam si se skrila!?

Upokojenec 1: (smeh)

Upokojenka 3: Skrila se je pod mizo, mama je pa po nogah mize tolkla.

(smeh)

Upokojenka 4: Pa te ni nič bolelo, kajne? Jaz se pa naše mame najbolj spomnim, kako je imela v omarah vse v linijo pospravljeno. Od perila, do brisač in nihče ni smel ničesar ven vzeti.

Upokojenka 3: Da ne bi kopice podrl.

Upokojenka 4: Da, kadar je kdo kaj potreboval je mogel povedati pa je šla ona v omaro iskati, niti pod razno ni smel nihče drug ničesar prijeti.

Upokojenka 3: Si ti tudi tako stroga?

Upokojenka 4: Ne, pa bi bilo dobro včasih.

(smeh)

Upokojenka 3: No, hvala bogu! (smeh) Dom je tudi to, da je kdaj kaj malo narobe pa razmetano pa tudi če kak pajek pleza, nič za to! Noben ne bo zaradi tega umrl.

Upokojenka 4: Nič za to, ne! (smeh)

Upokojenka 3: Če je pa ena diktatura, tisto je pa grozno. Da moraš tole, moraš tole, moraš tole, ne ... dom ni samo sterilni laboratorij.

Upokojenka 4: Da, da.

Upokojenka 3: Imam pa rada lepo!

Upokojenka 4: Da, da, no vidiš (smeh)

2. Kakšna je (bila) vaša mati? Kakšne so bile njene lastnosti, želje, prizadevanja... ?

Upokojenka 3: Zlata je bila naša mami.

Upokojenka 2: Da, zlata je bila tudi naša mami.

Upokojenka 3: Zlata, zlata, saj nas je včasih malo zlasala pa tako, drugače pa se še danes točno spomnim stvari ...

Upokojenec 2: se spolniš vsega, ne?

Upokojenka 3: Da, se spolnim to vse, pa tudi možgane je imela prav "obrnjene".

Upokojenka 1: Naša je bila tudi stroga. Stroga,... enkrat smo...

Upokojenec 1: Ste bili tudi trije, kajne?

Upokojenka 1: Pet nas je bilo! ... nad štedilnikom je imela napeljšano vrv za obešanje perila, na eni strani je bila pripeta nad vrati, na drugi strani pa na omari in mi nismo tega vedeli pa smo se trije spravili guncati, pa je cela omara dol padla, vse kar je bilo notri se je razbilo. Pa smo rekli, zdaj jih bomo pa "tako dobili". So pa zunaj stare tete, ki so čakale kaj se bo pri nas doma zgodilo, pa vpile: "Cilka vete nekaj se je pri vas zgodilo, tako je ropotalo" pa pravi mama, da bo že videla pa je rekla iz sama jeze "ne, kar naj čakajo zunaj, nič vas ne bom tepla", ampak je pa jokala, ko je pospravljala, ker so se razbili vsi krožniki in vse ostalo.

Upokojenec 3: Potem pa se niste nič več guncali.

Upokojenka 1: Seveda ne! Samo mi nismo vedeli, da je tako pripeto, da ne bo zdržalo.

Upokojenka 3: Koliko pa vas je bilo, otrok?

Upokojenka 1: Pet!

Upokojenka 3: Pet?!

Upokojenka 1: Da, pet nas je bilo, pa k sreči, sta bila ta najmlajša dva drugje, ker če bi na koga tisto padlo, bi lahko bilo zelo hudo oziroma slabše.

Upokojenka 2: Pri nas, nas je bilo pa 13

Upokojenec 2: 13 vas je bilo?!

Upokojenka 2: Da, 13 nas je bilo, dvakrat dvojčka, pa so umrli, tako, da nas je ostalo 7. 4je bratje in 3 sestre.

Upokojenka 4: Pa to so takoj po porodu umrli?

Upokojenka 2: Da, dvakrat, pri dvojčkih. Ata je bil v partizanih, je prišel domov, pa samo otroke delal, nič drugega...

(smeh)

Upokojenka 2: ... potem je šel pa v gostilno, pa se je zapil, zaigral,

Upokojenka 4: ... in je mama dočkala koliko let?

Upokojenka 2: 93 let. Potem pa je izgubil nogo (ata), začel jo je varati z drugimi ženskami pa sta se z mamo ločila, pa je 7 otrok pustil in je šel.

Upokojenka 4: Pa je ostala sama.

Upokojenka 2: Da, jaz pa brat sva delala še osnovno šolo, starejši brat je bil v Ljubljani na fakulteti, starejša sestra je bila pa v Nemčiji, druga sestra in brat pa sta tudi že v službo hodila.

Upokojenka 4: A je mama kaj v službo hodila?

Upokojenka 2: Ah kje pa?

Upokojenka 4: Kako ste se pa potem preživljali?

Upokojenka 2: Ne vem (smeh), nimam pojma, ko je ata pil, ko je bil še doma, je delal pri premogovniku, pa ko se je napil ni mogel iti ponoči v službo pa je šla mama namesto njega, da ni službe izgubil. Tako je bilo včasih.

Upokojenka 4: Pa to, ko sta bila že ločena?

Upokojenka 2: Ne, ne to je bilo še prej, potem sta se ločila. To je bilo včasih takole, ne. Danes pa ti ni potrebno takole trpeti, danes ga naženeš stran, ali pa sama greš.

Upokojenka 4: Da, včasih je bilo drugače.

Upokojenka 2: Moja mama se je name tako drla.

Upokojenec 1: Vsakem je povedala svoje.

Upokojenka 4: Je morala biti utrjena veš! Samo življenje jo je utrdilo. To te življenje nauči.

Upokojenec 3: Moja mama je pa po borovnice hodila, da je malo zaslužila, pa na eni kmetiji je pomagala pa sem šel vedno z njo, da je ozimnico dobila pa malo denarja za nas.

Upokojenka 4: Pa so tudi včasih kupovali borovnice?

Upokojenec 3: Da, da, veš koliko jih je prodala, samo da sem šel zraven, da ni sama bila. V velikih košarah sva jih nosila, junija, po celi dolini jih je prodajala. Po navadi na očetov god, 21. junija, zdaj pa so borovnice že prej.

Upokojenka 2: Da, da zdaj so bolj zgodaj. Letos so 4,5€, lani so bile 5€.

Upokojenka 1: Jaz jih za tak denar, ne grem nabirati.

Upokojenec 3: Samo da sem šel z njo, da sem skakal gor po hribu, da je bilo lažje. Tukaj po vasi gor, ali pa proti Čemšeniški planini mimo Kotredeža, sva jih nabirala. Kasneje sva še z ženo nekajkrat šla.

3. Kakšne ste same kot matere oziroma moški kakšne so vaše partnerke kot matere?

Upokojenka 3: Jaz sem se zelo zelo trudila, da bi bila podobna svoji mami, zato ker, smo bile midve z mojo mamo skupaj od takrat ko sem se rodila pa dokler ni umrla, samo zadnje 3, 4 mesece je bila v domu upokojevcev, ker je bila že res boga. In samo to sem si zmeraj želela, da bi znala tako z otroci delati kakor je znala ona, da bi jih naučila štrikati, kvačkati, pa ne vem kaj še vse, samo vsi otroci niso za to narejeni. Recimo, mi smo se v šoli najprej naučili gumbe prišiti, to si moral znati. Pa to je vedno rekla: "Veš tudi če kuhinja kdaj ni čisto pospravljena, če bo miza pospravljena, pa prt lepo na njej, pa mogoče še kakšne rožice gor v vazi, to bo tisti, ki bo prišel na obisk najprej videl, da ni na mizi kopica posode."

Upokojenka 4: In taka si ti?

Upokojenka 3: In taka sem bila, še danes imam rada, da je, če ne drugega vse dam takoj iz mize stran, samo jaz tudi rada takoj posodo pomijem, da se mi ne prime ...

Upokojenec 3: Jaz tudi!

(smeh)

Upokojenec 3: Jaz tudi, pomije in zjutraj pobrišem!

(smeh)

Upokojenka 3: To sem od mame odnesla, ona je takoj posodo pomila.

Upokojenka 4: To vzorce itak vzameš, ne.

Upokojenka 3: Da, to sem vzela, da. Pa tudi to, da sem celo življenje rada tudi zunaj delala. To sem tudi od mame naučila, ker jaz sem posodo doma pomivala ona je pa samokolnice vozila, ko se je pri hiši delalo. Sem prevzela delovne navade ...

Upokojenka 4: Kaj pa ročne spretnosti? Si znala kvačkat?

Upokojenka 3: Kvačkat, štrikat, gobeline delati pa to sem znala, ampak zdaj pa ne vidim več dovolj dobro. Pa recimo tudi za hčerko sem kakšen puloverček naredila, pa šal, pa kapo pa take stvari. Samo bolj enostavno je bilo, da sem to kupila.

Upokojenka 4: Seveda, potem, ko si že v službo hodila, je bilo drugače, ne.

Upokojenka 3: Da, samo je pa bila stroga pa dobra tudi.

Upokojenka 4: Takšna pa ti tudi.

Upokojenka 3: Jaz nisem bila tako stroga, nisem bila, ker ni bilo potrebe po tem, da bi bila.

Upokojenka 4: In tako je vsaka generacija naprej, manj stroga.

Upokojenka 1: Da, vsaka generacija naprej je bolj popustljiva.

Upokojenka 4: Da, čisto zares!

Upokojenka 1: Popuščamo. Pa jim riti odnašamo.

Upokojenka 4: Da, čisto zares.

Upokojenec 2: Saj imate veselje do tega!

Upokojenka 4: Da delamo?

Upokojenec 2: Da!

(smeh)

Upokojenka 2: Saj bi morali vi tudi kaj veselja do tega imeti!

Upokojenec 2: No saj delamo, ravno kar se iz "orta" prišel, veš!

Upokojenka 2: vrta?

Upokojenec 2: orta.

Upokojenec 1: To je bilo v jami, tisti, odkop, prvi, ort, se je reklo.

Upokojenka 2: Aha, v jami, v redu, saj je prav, da tudi kaj takšnega povemo.

Upokojenec 2: Moja žena je izredno dobra, samo premalo mi da za pit ...

(smeh)

Upokojenec 2: ... drugače je pa v redu, mi kuha, pa delava vse stvari skupaj pa tako, ne.

Upokojenka 3: Super, super.

Upokojenka 4: Pa kregam se na tebe, ne? (smeh)

Upokojenec 2: Da, to pa nisem hotel povedati, malo preveč se krega na mene.

(smeh)

Upokojenec 1: No moja žena je pa tako narejena, da mora imeti vedno prav, ne. Pa tudi če nima prav, ne. Ampak to je tako narejeno, da se tega tako navadiš, da kadar ima ona "prav" grem raje ven.

(smeh)

Upokojenka 4: Pa ma prav, ne? (smeh)

Upokojenka 3: Jaz pravim, važno je, da se zna človek tudi majčkeno prilagajati.

Upokojenec 1: Da, pa naj ima prav. No ko je prišla h hiši je znala kuhat tako kot so znali kuhati pri njej doma, je pa nekaj let potrebovala, da se je naučila, kako se kuha po naše.

Upokojenka 4: Ampak še zmeraj je bilo pa od mame najboljše, kajne?

Upokojenec 1: Da, mama je pa edina, mama je vedno najboljše kuhala. Pa jaz sem bil najdaljše pri njej.

Upokojenka 4: Veš, je moj mož, ko je prišel k nam pa ko sva začela za sebe kuhati pa to, pa kadar je imel "mačka", takrat je mogla biti goveja juha.

Upokojenec 3: Ti je pa nisi skuhala? (smeh)

Upokojenka 4: Seveda sem jo, samo da je bil mir. In ko jo je jedel, je vedno rekel, saj je dobra, ampak taka kot jo pa skuha moja mama, pa ni. Vedno je to rekel, saj je dobra, ampak takšna kot jo pa moja mama skuha pa ni.

Upokojenka 2: Pri nas je vsako nedeljo goveja juha, drugače ni nedelje, ne.

Upokojenec 1: Jaz pravim, ni nedelje, če ni goveje juhe. Pa je včasih rekla, takole, ko je bilo vroče, ja danes je pa ne bom kuhala. Pa sem rekel ti postavi posodo gor, se bo sama kuhala gor na plinu, ti pojdi pa ven.

Upokojenec 3: Jaz pa ravno kontra, pravim ženi, naj kar skuha, jaz grem pa hitro nekaj ven narediti.

Upokojenka 4: Pojest bom pa že prišel, ne? (smeh)

Upokojenka 1: On bi raje kruh pa salamo jedel, kakor da bi skuhal kosilo. Pa tudi ne bi bil tečen, če bi mu dala samo kruh pa salamo na mizo, samo da bi se najedel. Ker za kuhat ...

Upokojenec 3: ...nisem ne. Raje delam zunaj, okoli hiše. Vsak je za nekaj, jaz raje delam, drugi so pa za druge stvari. Na primer tudi moja mama me ni nikoli klicala, pridi boš pomagal kuhat, kakor je včasih katere komu rekla, najprej skuhaj potem pa boš lahko šel ven, ne.

Upokojenka 4: Samo, veš, kako je bilo, ni bilo treba. Pri nas smo bile tri generacije, stara mama, mama in jaz in pri nas je bilo tako razdeljeno: stara mama je kuhala, mama je kupovala in pospravljala, mi smo pa jedli (smeh).

(smeh)

4. Kakšne vrednote, lastnosti ste želeli oziroma ste prenesli na svoje hčere, kar se tiče materinstva? (*vsi sodelujoči imajo hčerke)

Upokojenka 3: V glavnem, ko se je rodila prva hčerka, dve leti ni nihče vedel, da je bolna, ne. In to so bili grozni časi, 9 let je bila stara ko je umrla. 1971 leta se je rodila pa druga hčerka, stara je bila dve leti, ko smo začeli delati izkop hiše. Potem veste, koliko sem imela časa za njo in kdo jo je pazil, mama, moja zlata mama, ampak to ni bilo še nič tako hudega, ampak potem smo pa zrasli. Jaz sem mislila, da bo moja hčerka tako pridna kot sem bila jaz. Za učiti se, je bila bolj pridna kot jaz, ampak naredila je pa samo tisto, kar sem ji rekla, "tole bi bilo potrebno narediti, ne", nikoli ji nisem rekla tole pa moraš narediti, nikoli, samo tole bi

bilo pa potrebno narediti. Pa tudi že potem, ko so se začele zdravstvene težave pri meni, sem vedno rekla tole bi bilo pa treba in nikoli ni rekla, da česa ne bo naredila, ampak jaz mislim, da je bila na mene kar jezna, ker sem ji s tem težila pa tako. No kar se tiče pa materinstva, ko so bile punčke majhne, je tako skrbela za njiju, so pa prišla leta, ko ju je zapustila. Ne finančno, finančno imata vse kar potrebujeta, ampak šla je od doma. Teče že tretje leto in ena od hčerk je bila res že velika, druga je bila pa še kar dosti manjša in jaz sem samo rekla toliko se moram potruditi, da ne bosta puncici sami, ko bosta prišli iz šole, da bosta imeli skuhanu, da bo ena živa duša v hiši, da jih bo pazila, da jih bo gledala. Tako ju imam rada, da se povedati ne da. Tudi svojo hčerko imam rada, zelo, samo na njo sem pa jezna. Samo takšni časi so, da moraš pustiti človeku, da živi tako kakor sam čuti, kakor sam more.

Upokojenka 4: Točno tako.

Upokojenka 3: Ne more ona živeti zaradi tega doma, ker bi ji bilo tako v redu, ampak mora to biti ljubezen. Tista te drži in za tisto narediš veliko. Tudi, da otroke pustiš. Ampak so moje, zlate punce.

Upokojenka 2: Zdaj pa nehaj! Jaz že jokam!

(smeh)

Upokojenka 3: Jaz sem prejokala že toliko kot ne takrat ko je bila prva hčerka bolna. Pa niti ne toliko kot takrat, ko sem izgubila moža, kakor za otrokom.

Upokojenka 2: Puncici sta že tako veliki.

Upokojenka 3: So, priznam.

Upokojenka 2: Starejša je že cela mami, ...

Upokojenka 3: Saj mora biti, saj nima druge ...

Upokojenka 2: ...mlajša bo pa tudi vsak čas.

Upokojenka 4: To ni nič slabega ...

Upokojenka 2: Če bi bile res majhne, bi bilo drugače. Tako so pa že prave punce.

Upokojenka 4: To ni čisto nič slabega.

Upokojenka 3: Meni je bilo tako hudo, ena velika mora, ko mi je rekla, danes pa ne bom prišla domov, ostali trije so pa že vedeli in pridemo k meni v kuhinjo smo se skupinsko objeli

pa tako jokali, da se to povedati ne da. To je takšna mora, takšna huda reč, bogi tisti, ki to doživljajo, nisem vedela kako hudo jim je ... zdaj pa vem.

Upokojenka 4: Vsako stvar pravijo, da moraš preizkusiti, da veš kako hudo je.

Upokojenka 3: Da, da. Samo je pa res, je pa skrbna kar se tiče oblačil, denarja, mlajša hčerka gre skoraj vsak vikend k njej.

Upokojenka 4: Kako smo naučile svoje otroke, vsak bi jih rad naučil najboljše pa najbolj dobro, samo to pa vedno ne gre tako. Oziroma največkrat to ne gre tako.

Upokojenka 3: Vsak ima svoje življenje in svoje življenje mora živet' ...

Upokojenka 4: Tako je!

Upokojenka 3: Nimaš pravice, ti nekoga obvladovati. Nikoli je nisem spraševala ne vem kaj, nikoli, še danes ne. Manj vem, raje imam. Sem pa vesela, da skrbi za punce. Da jim plačuje, da jih "rihta", da jih oblači, ...

Upokojenka 4: Vse potrebuje svoj čas.

Upokojenec 1: No sedaj bom pa še jaz povedal. Z ženo sva imela tako službo, da sva se menjala, nasproten delovni čas, enkrat en dopoldne in drugi popoldne in obratno. Da sva lahko otroke vzgajala, mama je bila že starejša in ni mogla več. Pa je šlo kar dobro, kuhal sem normalno, tako kot žena, punce so bile dovolj pride v šoli. Starejša hči je naredila trgovsko šolo pa še potem naprej nadaljevanje, komercialno, pa tudi službo je dobila hitro, da je bila dobro zaposlena. Z mlajšo je bilo pa drugače je mogla hoditi pa v Ljubljano, v šolo in tudi službo, tako da sem jo vozil na železniško in tudi ponjo hodil, ampak preživel se je. Enkrat je bilo tako, da me je starejša hčerka ujezila, pa sem ji dal eno po riti, mlajša pa se je smejala, pa sem rekel v redu potem bom pa še tebe, da boš vedela zakaj se smejiš. Vzgoja mora biti, da daš smisel tistemu kaj je prav in kaj je narobe. Ni bilo boleče, saj ne moreš otroka udariti, samo toliko, za spomin, da si zapolnijo. Tako da to je bilo kar dovolj pestro življenje, da so punce prišle do kruha. Samo mlajša je kar dolgo iskala redno zaposlitev, pa še vedno nima takšne, kot bi jo rada imela. Če se moraš daleč voziti, pa nazaj, to je pol dneva same vožnje.

Upokojenka 4: Samo res je, res je, včasih smo delali zjutraj pa popoldne, ne in smo se lahko čisto drugače organizirali. Danes pa službe trajajo od zjutraj do popoldne ...

Upokojenec 1: Cel dan, ne.

Upokojenka 4: ... to pa ni za nikamor. Res ni za nikamor.

Upokojenec 3: Vsak, ki se v Ljubljano vozi ali pa v Celje ogromno časa s tem izgubi.

Upokojenka 3: Tisti, ki imajo babice so lahko najbolj srečni, da jim otroke pazijo, ne.

5. Cankarjanska mati velja za "prototip" slovenske matere, se vam zdi, da so njene lastnosti danes še aktualne?

Upokojenka 3: Tudi približno ne velja to več.

Upokojenec 2: To je vse drugače danes.

Upokojenec 3: V novicah sem bral tole, kakšna je bila Cankarjeva mati, da ga je šolala pa vse. Da ga je sama gor sprav'la pa vse.

Upokojenec 1: Dostojanstvene so, nekatere, nekatere pa tudi ne. Odvisno kako živijo, ne.

Upokojenka 3: Jaz se samo spolnim ko je prišel z Ljubljane domov, in je rekel kavo bi, skodelico kave bi. Te črtice ne bom nikoli pozabila, tako je bilo lepo, ta boga mama je šla k eni bogati družini, ker je vedela, da pijejo kavo, ona je bila dninarica, je delala po kmetijah in vse, sama je preživljala družino. In mu je prinesla skodelico kave, ko je nekaj pisal. Je rekla kavo sem ti prinesla, pa rekel zdaj je pa ne bom! Takole ji je rekel in boga mama se je obrnila in šla.

Upokojenec 2: Včasih ni bla takšna kava, kot jo imamo sedaj, ampak je bila tista prava kava, ne?

Upokojenec 1: Proja je bila, pa cikorija.

Upokojenka 3: No tako jaz mislim, nemogoče je, da bi se dalo primerjati današnje življenje z njihovim. Pa to kaj usklajevati, se ne da.

Upokojenka 2: Sam bo vse tako nazaj prišlo, kot je bilo včasih.

Upokojenka 3: Ah, ne bo, ne bo, nemogoče.

Upokojenec 2: Revščina bo prišla nazaj.

Upokojenka 4: Včasih so takšne stvari, si misliš, ni mogoče, pa se prav tisto zgodi.

Upokojenec 1: Takole je, zdaj trenutno ravno ni takšne revščine, dokler imamo pokojnino, kaj če bodo enkrat rekli ni več denarja, kaj bomo pa potem?

Upokojenka 2: Mi ga bomo še imeli, otroci ga ne bodo več imeli.

Upokojenka 4: Pa narava bo svoje naredila veš, lahko, da bo denar pa ne bo hrane.

Upokojenec 3: Hrane ne bo ne. Mogoče bo kakšna suša ali pa kaj takšnega. Ali pa poplave.

Upokojenka 3: No to je moje mnenje.

Upokojenka 4: Težko je primerjati, ni tako ne. To je zdaj drugače. Pa tudi prav je, da je drugače.

Upokojenka 3: Mora iti čas naprej.

Upokojenka 4: Sigurno, sigurno. Prav je, da je drugače.

6. Zasavska različica slovenske matere je Ana Dimnik, ženska močnejšega karakterja, katera (Ana Dimnik ali Cankarjeva mati) se vam zdi bolj primerna kot vzor slovenskim materam in zakaj?

Upokojenka 3: Ana Dimnik je bila na vseh področjih aktivna, kot mamica, kot žena, kot političarka...

Upokojenka 4: To je odvisno od tega, kakšen karakter si, ne. Eden bi naredil vse, za to da bi uspel, pa ni važno ne družina, ne otroci, ne mož, važno, da sem jaz tisto, kar hočem biti. To se mene zdi, da je čisto odvisno od tega, kakšen človek si. Tukaj se posploševati ne da.

Upokojenec 1: Ja, nekateri oziroma nekatere so karieristke, če gradi kariero potem ne more imeti družine. Če ima pa kariero in družino, potem nekaj odpade.

Upokojenka 1: Nekaj trpi.

Upokojenka 3: Nekaj gre v "maloro".

Upokojenec 1: Ja, tako, da ne more biti ekstremno tukaj in tam, ne gre, ne more biti. Razen če ima partnerja, ki ji pomaga...

Upokojenka 4: Ampak to en čas drži potem pa ne več

Upokojenec 1: Sam potem je pa to tako, ne, kaj ima partner, kakšno službo, če lahko to sploh uspeva. Če sta lahko skupaj ali ne. To je zelo delikatno, če sta dva pametna in vsak svojo kariero hoče naprej postavljati, potem nista za skupaj.

Upokojenka 4: Potem se kregata.

Upokojenec 1: Ne da se kregata, ampak ni soglasja, ni komunikacije ta prave, ni ta pravega pogovora. Mora biti pa pogovor, da se lahko pogovoriš, ne, ker če govoriš enem, ki te ne sliši in te ne posluša je škoda karkoli govoriti. Jaz vidim pri svoji ženi, če kaj povem pa če me ne posluša neham, neham.

(smeh)

Upokojenka 3: To je ljubezen, veš.

(smeh)

Upokojenec 1: Zato, ker saj ne moreš nekoga prisiliti, da te posluša, če ji ne gre tvoje besedičenje do možganov.

Upokojenka 4: To je pa to, ko smo že toliko časa skupaj, da imamo eden drugega že čisto naštudirane ga.

(smeh)

Upokojenec 1: (smeh) ampak kdaj pa kdaj me pa še vedno preseneti.

(smeh)

Upokojenka 2: A res??? Tega pa nisem vedela.

Upokojenec 1: Da, vsakdan je novo presenečenje. Tako, da škoda govoriti, če te sogovorec ne sliši. Drugače pa brez neumnosti, še ljubezen umre. To je tako narejeno, da moraš biti malo neumen, pa ne preveč pameten, ker če si preveč pameten je ravno tako kot če si neumen. Moraš biti malo neumen, da lahko vse to preživljaš. (smeh)

Upokojenka 1: Še malo pa bo rekel, moram biti malo neumen da zdržim pri njej.

(smeh)

Upokojenka 2: Saj si je mislil, samo ni upal reči.

(smeh)

Upokojenka 3: Živi in pusti živeti.

Upokojenec 1: Ja.

Upokojenka 4: Da, saj danes je tako, čedalje bolj je tako, saj se nič ne ozira na druge. Ampak jaz pravim, tako je, saj je prav.

Upokojenka 2: Ja, drugače pa ne bo.

Upokojenka 3: Gremo naprej, ne.

Upokojenka 4: Da, seveda.

7. Kako se je po vašem mnenju slovenska mati spremenila skozi zgodovino, katere so bile po vašem mnenju ključne spremembe?

Upokojenec 1: Spreminjala ali zgubila? (smeh) Ja, no to smo že tako ali tako povedali.

Upokojenka 4: Ja, zaposlitve ne, a veš, to, da smo delati začeli, pri nas je bilo tako da, mama ni delala, stara mama ni delala, ne, jaz pa sem že hodila v službo in to je velika razlika.

Upokojenka 3: Ko greš v službo, si tudi razširiš obzorja, ...

Upokojenka 4: Seveda, da.

Upokojenka 3: Imaš več vpogleda v vse, kakor pa doma v kuhinji. Da ne rečemo, če greš še malo k pevskemu zboru, ali pa kam drugam v kako ...

Upokojenec 2: gostilno

(smeh)

Upokojenka 3: ...tudi v gostilno

(smeh)

Upokojenka 3: ...ni slabo

Upokojenka 2: Da gre človek malo ven.

Upokojenec 2: Med ljudi.

Upokojenka 3: Tudi to mora biti.

Upokojenec 1: Pa malo na izlet.

Upokojenec 2: Da se malo zapoje.

Upokojenka 3: Važno je, da se ne zapiraš.

Upokojenka 2: Malo moraš iti med ljudi.

Upokojenka 3: Pa super je za takšne, ki ne moremo več toliko hoditi, da so telefoni, pa da je televizija, pa radio, pa da veliko slišiš in vidiš ...

Upokojenec 3: Včasih tega ni bilo.

Upokojenka 3: Nič ni bilo, nič ni bilo.

Upokojenec 2: Ja, so se pa včasih ljudje več družili, so se skupaj dobili, pa so zapeli pa si povedali vse možno.

Upokojenec 1: Pa tudi stepli so se včasih, ne.

Upokojenec 3: Danes še k bratu pa sestri ne greš tolikokrat na obisk, ne.

Upokojenka 3: Naša stara mama je imela na isti dan rojstni dan kot ata, in to je bila vedno "fešta", so imeli vrt in v tistem vrtu ogromen ribez in stara mama, ga je vedno pokrivala s starimi vrečami, da ga niso ptiči pojedli, pred to "fešto". Veste koliko jih je bilo! 6 otrok, s celimi družinami in nas je bilo ogromno. In nam je dala tiste vreče dol in smo ga jedli in se imeli tako lepo.